МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціально-психологічної освіти та фізичної культури

Кафедра педагогіки та освітнього менеджменту

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

_____

«___»_____20___року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ступінь вищої освіти «магістр»

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Виконала: здобувачка ІІ курсу, 21м-з-уз групи
освітньої програми «Педагогіка та управління
закладом освіти»
спеціальності А1 Освітні науки
Борзова Алла Олександрівна

Керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Юрченко Оксана Володимирівна

Умань – 2026

АНОТАЦІЯ

Актуальність формування інформаційної культури майбутніх педагогів зумовлена суттєвими змінами в інформаційному забезпеченні діяльності закладів вищої педагогічної освіти та закладів загальної середньої освіти. Розвиток інформаційної інфраструктури, розширення доступу до електронних баз знань, цифрових освітніх ресурсів і засобів наукової комунікації висувають нові вимоги до здатності майбутнього педагога знаходити, критично оцінювати, опрацьовувати та доцільно використовувати інформацію в освітній і професійній діяльності.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати шляхи формування інформаційної культури майбутніх педагогів.

Відповідно до мети дослідження поставлено такі завдання.

1. Схарактеризувати сучасний стан проблеми у педагогічній теорії та практиці.

2. Розкрити сутність та зміст інформаційної культури майбутніх педагогів.

3. З’ясувати стан сформованості інформаційної культури майбутніх педагогів.

4. Розробити ефективні шляхи формування інформаційної культури майбутніх педагогів.

Об’єкт дослідження – підготовка майбутніх педагогів у закладі вищої освіти.

Предмет дослідження – шляхи удосконалення процесу формування інформаційної культури майбутніх педагогів.

Для досягнення поставленої мети і вирішення завдань дослідження ми використовували такі методи дослідження: *теоретичні* (вивчення й аналіз філософської, психолого-педагогічної та навчально-методичної літератури при обґрунтуванні теоретичних положень дослідження) і *емпіричні*: діагностичні (анкетування, інтерв’ювання, тестування, аналіз результатів соціальної, компетентності здобувачів, а також узагальнення його результатів з використанням статистичної обробки кількісних показників).

Визначені рівні сформованості інформаційної культури майбутніх педагогів: низький, середній, високий. Теоретично обгрунтовано шляхи процесу формування інформаційної культури майбутніх педагогів: розробка та впровадження в освітній процес тренінгу «Інформаційна культура майбутнього педагога: від знань до професійної майстерності»; розробка та впровадження в освітній процес вибіркову дисципліну «Інформаційна культура майбутніх педагоів в професійній діяльності».

Практичне значення роботи полягає в використані в освітньому процесі закладу вищої освіти при формуванні інформаційної культури майбутніх педагогів, у розробці рекомендацій до самостійної роботи здобувачів вищої освіти, у діяльності наукових гуртків, студентських проблемних груп тощо.

Ключові слова: інформаційна культура, майбутні педагоги, інформатизація, культура.

ABSTRACT

The relevance of developing information culture in future teachers is обусловed by significant changes in the information support systems of higher pedagogical education institutions and general secondary education institutions. The development of information infrastructure, expanded access to electronic knowledge databases, digital educational resources, and scientific communication tools has placed new demands on future teachers' ability to search for, critically evaluate, process, and appropriately use information in educational and professional activities.

The aim of the study is to provide a theoretical justification for approaches to developing information culture in future teachers.

To achieve this aim, the following research objectives have been formulated:

1. To characterise the current state of the problem in pedagogical theory and practice.

2. To reveal the essence and content of information culture in future teachers.

3. To determine the level of information culture development among future teachers.

4. To develop effective approaches to fostering information culture in future teachers.

The object of the study is the professional training of future teachers at higher education institutions.

The subject of the study is approaches to improving the process of developing information culture in future teachers.

To achieve the stated aim and address the research objectives, the following research methods were employed: *theoretical methods*, including the study and analysis of philosophical, psychological, pedagogical, educational, and methodological literature to substantiate the theoretical foundations of the research; and *empirical methods*, including diagnostic methods such as questionnaires, interviews, and testing, as well as the analysis of students' competence assessment results and the generalisation of findings using statistical processing of quantitative data.

The following levels of information culture development among future teachers have been identified: low, intermediate, and high. The approaches to the process of developing future teachers' information culture have been theoretically substantiated, including the development and implementation of the training programme «Information Culture of the Future Teacher: From Knowledge to Professional Excellence» and the development and introduction of the elective course «Information Culture of Future Teachers in Professional Activity» into the educational process.

The practical significance of the study lies in the possibility of applying its findings in the educational process of higher education institutions to foster future teachers' information culture, develop guidelines for independent work of higher education students, and support the activities of academic clubs, student research groups, and other similar initiatives.

Keywords: information culture, future teachers, informatization, culture.

ЗМІСТ

ВСТУП……. 6

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ …… 10

1.1. Інформаційна культура педагога як психолого-педагогічна проблема ……..…….. 10

1.2. Сутність та зміст інформаційної культури майбутніх педагогів .. 19

1.3. Особливості формування інформаційної культури майбутніх педагогів ……. 38

РОЗДІЛ 2. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ …….. 48

2.1. Сучасний стан сформованості інформаційної культури майбутніх педагогів ……. 48

2.2. Шляхи формування інформаційної культури майбутніх педагогів ……. 54

ВИСНОВКИ…… 65

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…… 68

ВСТУП

Інформатизація освітньої галузі зумовлює необхідність приведення професійної підготовки майбутніх учителів у відповідність до сучасного рівня розвитку інформаційних технологій у суспільстві. Водночас основна увага нерідко зосереджується на подоланні прогалин у навчанні інформаційно-комунікаційних технологій, тоді як гуманітарний аспект інформатизації, зокрема формування інформаційної культури, залишається недостатньо розкритим. Попри активний розвиток інформаційної культури як наукового напряму, її цілеспрямоване формування в освітньому процесі закладів вищої освіти досі не набуло системного характеру. Відповідний зміст реалізується епізодично, а навчально-методичне забезпечення потребує подальшого вдосконалення, зокрема розроблення, апробації та впровадження комплексних методичних матеріалів.

Процес інформатизації освіти передбачає вдосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів відповідно до актуальних потреб інформаційного суспільства. Водночас реалізація цього завдання часто зосереджується переважно на опануванні інформаційно-комунікаційних технологій та подоланні прогалин у відповідних знаннях і вміннях, тоді як гуманітарний складник інформатизації, зокрема формування інформаційної культури, не отримує належної уваги. Незважаючи на активний розвиток інформаційної культури як наукового напряму, її цілеспрямоване формування в освітньому процесі здійснюється недостатньо системно.

Положення про використання інформаційно-комунікаційних технологій та інформаційних ресурсів в освітній діяльності містяться в законах України «Про освіту» (2021), «Про вищу освіту» (2021), Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022 – 2032 рр.

У зв’язку з цим одним із пріоритетних завдань інформатизації освіти є підготовка педагогів із належним рівнем сформованості інформаційної культури, здатних ефективно використовувати інформаційно-комунікаційних

технологій у професійній діяльності та активно долучатися до цифрової трансформації освітнього процесу. Актуальність формування інформаційної культури майбутніх учителів зумовлена суттєвими змінами в інформаційному забезпеченні діяльності закладів вищої педагогічної освіти та закладів загальної середньої освіти. Розвиток інформаційної інфраструктури, розширення доступу до електронних баз знань, цифрових освітніх ресурсів і засобів наукової комунікації висувають нові вимоги до здатності майбутнього педагога знаходити, критично оцінювати, опрацьовувати та доцільно використовувати інформацію в освітній і професійній діяльності.

З огляду на це, аналіз педагогічної та психологічної літератури дозволив з'ясувати різне бачення процесу її формування науковцями. Деякі науковці розглядають інформаційна культура як складову частину загальної культури особистості (А. Єршов, В. Кремень, Б. Гершунський, Р. Грановська, С. Каракозов, С. Сисоєва), інші – як уміння цілеспрямовано працювати з інформацією і використовувати для її одержання, опрацювання і передавання ІКТ, сучасні технічні засоби і методи (В. Биков, Р. Гуревич, М. Кадемія, Т. Коваль, Н. Морзе, К. Осадча, О. Співаковський, О. Спірін та ін.).

Значний науковий внесок у дослідження проблеми формування професійно-педагогічної культури зробили Н. Джинчарадзе, М. Жалдак, А. Коломієць, Ю. Машбиць, В. Монахов, Л. Морська, О. Романишина, О. Семеног та ін. Виконано низку досліджень, в яких розкриваються особливості формування інформаційної компетентності (Г. Плахотнюк, Р. Тарасенко, С. Амеліна, А. Дрокіна, О. Джеджула, Н. Адамчук, О. Плужник, К. Данилишина та ін).

Водночас аналіз наукових джерел засвідчив, що, попри значну увагу дослідників до проблем інформатизації освіти, стрімкий розвиток інформаційних технологій зумовлює появу нових аспектів формування інформаційної культури майбутніх педагогів, які потребують подальшого теоретичного осмислення та практичного розроблення. Зокрема, актуальним

залишається пошук ефективних підходів, методів і засобів розвитку інформаційної культури здобувачів педагогічної освіти відповідно до сучасних вимог професійної діяльності.

Таким чином, актуальність окресленої проблеми, зумовлена трансформацією інформаційного середовища та зростанням вимог до професійної підготовки педагогів, а також недостатня розробленість окремих теоретичних і практичних аспектів її розв'язання, визначили вибір теми дослідження «**Формування інформаційної культури майбутніх педагогів».**

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати шляхи формування інформаційної культури майбутніх педагогів.

Відповідно до мети дослідження поставлено такі **завдання.**

1. Схарактеризувати сучасний стан проблеми у педагогічній теорії та практиці.

2. Розкрити сутність та зміст інформаційної культури майбутніх педагогів.

3. З'ясувати стан сформованості інформаційної культури майбутніх педагогів.

4. Розробити ефективні шляхи формування інформаційної культури майбутніх педагогів.

Об'єкт дослідження – підготовка майбутніх педагогів у закладі вищої освіти.

Предмет дослідження – шляхи удосконалення процесу формування інформаційної культури майбутніх педагогів.

Для досягнення поставленої мети і вирішення завдань дослідження ми використовували такі **методи дослідження**: *теоретичні* (вивчення й аналіз філософської, психолого-педагогічної та навчально-методичної літератури при обґрунтуванні теоретичних положень дослідження) і *емпіричні*: діагностичні (анкетування, інтерв'ювання, тестування, аналіз результатів

соціальної, компетентності здобувачів, а також узагальнення його результатів з використанням статистичної обробки кількісних показників.

Теоретичне значення дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні засад формуванню інформаційної культури майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки.

Практична значущість. Результати дослідження можуть бути використані в освітньому процесі закладу вищої освіти при формуванні інформаційної культури майбутніх педагогів, у розробці рекомендацій до самостійної роботи здобувачів вищої освіти, у діяльності наукових гуртків, студентських проблемних груп тощо.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження доповідались автором та обговорювались на засіданні кафедри педагогіки та освітнього менеджменту та на на XVII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми підготовки сучасного педагога: теорія, історія, практика» (5 листопада 2026 р., м. Умань).

Публікації. Основні положення дослідження публікувались у статті «Теоретичні засади формування інформаційної культури майбутніх педагогів».

Структура роботи. Робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (50 найменувань). Загальний обсяг роботи становить 73 сторінки, основного тексту 69 сторінок.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

1.1. Інформаційна культура педагога як психолого-педагогічна проблема

Суспільні трансформації, що відбуваються в умовах реформування системи вищої педагогічної освіти України, зумовлені її інтеграцією до міжнародного освітнього простору та активним упровадженням комп'ютерних технологій в освітній процес. Зазначені зміни актуалізують необхідність удосконалення педагогічних умов професійної підготовки, розроблення інноваційних методик навчання та пошуку ефективних освітніх підходів, спрямованих на формування висококваліфікованих педагогічних кадрів, здатних відповідати сучасним суспільним і професійним вимогам.

Інтенсивний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій став одним із ключових чинників становлення сучасного інформаційного суспільства, у якому інформація перетворилася на важливий ресурс особистісного, професійного та суспільного розвитку. Поширення мережі Інтернет і зростання кількості її користувачів суттєво розширили можливості доступу до інформаційних ресурсів і цифрових засобів комунікації. Це створило нові перспективи для вільнішого отримання, опрацювання та поширення інформації, зокрема освітнього змісту, сприяючи розширенню можливостей самоосвіти, дистанційного навчання й безперервного професійного розвитку особистості.

Нині практично неможливо назвати сферу людської діяльності, яка не зазнала б залежності від тотальної інформатизації суспільства, що значною мірою змінює уявлення, погляди, поведінку, спосіб життя і мислення сучасної людини, ставить до неї нові вимоги.

На думку С. Грипич, інформатизація суспільства – це глобальний соціальний процес, особливість якого полягає в тому, що домінуючим видом діяльності в сфері суспільного виробництва є збір, накопичення, обробка, збереження, передача, використання, продукування інформації, здійснюваних на основі сучасних засобів мікропроцесорної та обчислювальної техніки, а також різноманітних засобів інформаційної взаємодії та обміну [13].

Як зазначається в українському педагогічному словнику, теоретичною основою процесу інформатизації суспільства є інформатика – система знань, що стосується вироблення, переробки, зберігання, пошуку й поширення інформації в найрізноманітніших її аспектах у природі, суспільстві, техносфері [16]. Технічною базою інформатизації суспільства є розвиток мікроелектроніки та обчислювальної техніки і на цій основі – електронізації та комп'ютеризації виробництва у всіх сферах суспільного життя.

Інформатизація освіти є важливим напрямом загального процесу інформатизації суспільства. Вона передбачає комплексне оновлення освітньої діяльності шляхом упровадження інформаційних ресурсів, цифрових засобів і сучасних технологій у процеси навчання та виховання. Теоретичне підґрунтя інформатизації освіти становлять положення інформатики, кібернетики, теорії систем і дидактики, інтеграція яких сприяє осмисленню закономірностей використання інформаційних технологій в освітньому середовищі.

На думку іншого науковця, проблема інформатизації – це проблема інтелектуального розвитку суспільства, проблема промислового потенціалу, а також стратегічна проблема, що визначає авторитет держави. Автор упевнений у тому, що здатність людини керувати будь-яким процесом нині залежить від її інформованості. Але існує небезпека розділення інформацією суспільства на багатих і бідних у зв'язку із важкістю збереження оригіналу і авторського права, розділення платної і безплатної інформації, із виникненням особливої ієрархії соціальних відносин і розрізненням інформаційного внеску

різних соціальних груп. У зв'язку з цим, слід говорити про необхідність урахування етичних аспектів інформатизації культури особистості.

В умовах становлення інформаційного суспільства особливої актуальності набуває підготовка особистості до ефективного сприйняття, аналізу й опрацювання значних обсягів інформації, а також оволодіння сучасними засобами, методами та технологіями роботи з нею. Водночас розвиток інформаційного середовища посилює взаємозалежність між рівнем поінформованості окремої людини та знаннями, отриманими в результаті діяльності інших людей. За таких обставин важливим стає не лише вміння самостійно знаходити, засвоювати й накопичувати інформацію, а й здатність ефективно працювати з колективними інформаційними ресурсами, обмінюватися знаннями та приймати обґрунтовані рішення на основі спільного досвіду. Це зумовлює необхідність формування культури роботи з інформацією, що охоплює відповідні знання, уміння, навички й усвідомлені способи інформаційної діяльності. Для позначення цього явища в науковий обіг було введено поняття «інформаційна культура».

Одним із пріоритетних завдань формування інформаційної культури майбутнього педагога в умовах навчання у закладі вищої освіти є розвиток необхідних знань, умінь і практичних навичок, які забезпечують здатність доцільно, грамотно та результативно використовувати сучасні комп'ютерні й цифрові технології у професійній діяльності. У цьому контексті виявляється інструментальна функція інформаційної культури, що передбачає готовність майбутнього вчителя застосовувати відповідні технічні засоби для розв'язання освітніх і професійних завдань.

Важливо відзначити, що сьогодні існує достатньо великий напрацьований матеріал щодо визначень поняття інформаційна культура вчителя. У сучасній педагогіці та філософії освіти існує чимало визначень інформаційної культури, котрі взаємодоповнюють одне одного або відображають лише окремі аспекти цього явища, оскільки науковці

використовують різні підходи щодо трактування цього поняття. Група дослідників, які представляють «гуманітарний напрям», вважають інформаційну культуру елементом культури особистості (Т. Демиденко, М. Жалдак, О. Значенко, А. Коломієць та інші); комплексною характеристикою діяльності людини, її особистісних і професійних якостей, детермінованих суспільною та професійною діяльністю, визначальним чинником якої є всебічна інформатизація (Г. Вишинська, Л. Морська, О. Романишина й інші); мультикультурою, особливим видом культури, що інтегрує два макрокомпоненти: загальнолюдську культуру та спеціалізовану культуру (О. Хмельницький). Науковці, представники «кібернетичного напряму» (О. Барановська, О. Ільків, А. Столяревська та інші) вважають, що інформаційна культура – це вміння користуватися інфосферою – сукупністю інформації, інформаційної інфраструктури, суб'єктів, які здійснюють збір, формування, розповсюдження та використання інформації, а також системи регулювання суспільних відносин, що виникають при цьому [2, с. 8–9].

Таким чином, сьогодні існує актуальна теоретико-методологічна необхідність створення цілісної концепції інформаційної культури вчителя, яка б гармонійно поєднувала такі складові, як здатність ефективно і творчо використовувати сучасні інформаційні ресурси та технології, а також професійні компетенції щодо передачі власних інформаційних здатностей своїм учням у відкритій для творчості інноваційно-гуманістичній педагогічній формі.

Інформаційна культура є комплексним інтегративним утворенням, структура якого охоплює аудіовізуальний, логічний, семіотичний, понятійно-термінологічний, комунікаційний і технологічний складники. Їх взаємозв'язок забезпечує формування цілісного ціннісного ставлення особистості до інформації, способів її опрацювання та використання, а також до власної інформаційної підготовки як важливої складової професійного становлення [43, с. 273]. Важливою передумовою ефективної педагогічної діяльності є

особистий досвід учителя у використанні інформаційно-комунікаційних технологій. Педагог, який упевнено володіє сучасними цифровими засобами та вміє застосовувати їх у навчанні, має більше можливостей демонструвати учням ефективні способи пошуку, аналізу й використання інформації, а також формувати в них відповідні цифрові компетентності. З огляду на це, вагоме місце у формуванні інформаційної культури майбутніх педагогів посідає вивчення інформатики та інших навчальних дисциплін, орієнтованих на опанування комп'ютерних технологій, мультимедійного обладнання й цифрових інструментів організації освітнього процесу.

Педагогічні працівники покликані не лише передавати здобувачам освіти спеціальні інформаційні знання, а й розвивати в них уміння та навички використання інформаційно-комунікаційних технологій. Це сприятиме їхній успішній адаптації до вимог інформаційного суспільства, підвищенню конкурентоспроможності та професійної мобільності на ринку праці [24, с. 319].

Трансформація ролі педагога в умовах інформатизації освіти зумовлює посилення вимог до його професійної підготовки, рівня знань, культури мовлення й спілкування, поведінки та особистісно-психологічних характеристик. Сучасний педагог має володіти дослідницькими вміннями, уміти самостійно знаходити необхідну інформацію, аналізувати її, систематизувати знання та використовувати їх у професійній діяльності. Важливими складниками його професійної готовності є також креативність, здатність до самонавчання, самоорганізації та безперервного самовдосконалення, адже підтримання належного рівня професійної компетентності потребує постійного оновлення знань і вдосконалення практичних умінь. Особливого значення набувають гнучкість мислення, компетентність, готовність оперативно ухвалювати рішення, а також здатність організовувати освітній процес з урахуванням індивідуальних особливостей і потреб здобувачів освіти [4, с. 23–24].

Зазначені тенденції актуалізують необхідність розвитку інформаційної компетентності педагогів, яка передбачає здатність доцільно й ефективно застосовувати ІКТ відповідно до педагогічних цілей. Використання цифрових засобів має сприяти створенню сприятливого освітнього середовища, розкриттю творчого потенціалу здобувачів освіти, розвитку їхніх здібностей і нахилів, а також задоволенню індивідуальних освітніх та пізнавальних потреб майбутніх фахівців.

Водночас, попри значні можливості інформаційно-комунікаційних технологій, вони не можуть повністю замінити педагога в освітньому процесі. Навіть найсучасніше програмне забезпечення, потужні бази знань і різноманітні інтернет-ресурси не здатні цілковито відтворити особистісний вплив учителя, його педагогічну майстерність, здатність до емоційної взаємодії та індивідуального супроводу здобувачів освіти. Отже, цифрові технології слід розглядати передусім як інструмент підвищення ефективності педагогічної діяльності, а не як заміну особистості педагога.

Інформаційна культура педагога є не лише додатковою професійною перевагою, а й важливим підґрунтям його фахової компетентності. Дослідники розглядають інформаційну культуру майбутнього вчителя як невід’ємний складник професійно-педагогічної культури та складне особистісне утворення, що характеризується певною структурою. Її становлення відбувається ефективніше за умови створення відповідного освітньо-культурного середовища в закладі вищої освіти, використання системи мотиваційних стимулів, залучення здобувачів освіти до різноманітних форм соціалізації та впровадження цілеспрямованих педагогічних технологій [5, с. 18–19]. З огляду на це, важливим завданням сучасної педагогічної освіти є поглиблене дослідження сутності інформаційної культури вчителя, її структури, функцій і значення для професійного становлення майбутнього фахівця.

Поняття інформаційної культури педагога характеризується складністю та багатокомпонентністю, оскільки поєднує технологічний і педагогічний аспекти професійної діяльності. З одного боку, вона передбачає володіння сучасними інформаційними технологіями, уміння знаходити, опрацьовувати, оцінювати й використовувати інформацію. З іншого боку, важливою її складовою є здатність учителя передавати відповідні знання учням, розвивати їхні інформаційні вміння та формувати культуру відповідального використання інформаційних ресурсів. Отже, майбутній педагог має володіти комплексом професійних компетентностей, які забезпечують його готовність до ефективної діяльності в умовах цифровізації освітнього середовища.

Актуальність формування інформаційної культури майбутнього педагога зумовлена суперечністю між постійним зростанням обсягів знань та обмеженими можливостями людини засвоїти їх упродовж визначеного періоду навчання. За таких обставин пріоритетним завданням освіти стає не лише передавання готових знань, а й розвиток здатності самостійно навчатися, здійснювати пошук необхідної інформації, критично її оцінювати, систематизувати та трансформувати в знання, придатні для практичного використання. Реалізація цього завдання потребує від педагога не тільки належного рівня власної інформаційної підготовки, а й готовності цілеспрямовано розвивати інформаційну культуру майбутніх педагогів.

Таким чином, високий рівень інформаційної культури майбутнього педагога визначається органічним поєднанням інформаційно-технологічних і психолого-педагогічних компетентностей. Перші забезпечують здатність ефективно працювати з інформацією та сучасними цифровими засобами, тоді як другі дають змогу педагогічно доцільно використовувати їх в освітньому процесі, організовувати навчальну діяльність і сприяти особистісному розвитку учнів. Саме єдність зазначених складників становить теоретико-методологічне підґрунтя розуміння інформаційної культури вчителя як

важливого чинника його професійного становлення та вдосконалення педагогічної діяльності.

Інформаційна культура вчителя є відображенням його особистісної здатності ефективно здійснювати інформаційну діяльність і комунікацію. У зв'язку з цим важливе теоретичне значення для нашого дослідження має поняття «інформаційна культура особистості», яке характеризує одну з ключових ознак людини в умовах сучасного інформаційного суспільства. У науковій літературі інформаційну культуру розглядають як складник базової культури особистості, що охоплює знання, уміння та навички роботи з інформаційними джерелами, здатність творчо підходити до пошуку, отримання й передавання інформації, а також використовувати набуті знання для створення нової інформації. Зазначені характеристики є важливими й для інформаційної культури педагога. Водночас специфіка професійної діяльності вчителя зумовлює необхідність доповнення їх здатністю доступно й педагогічно доцільно передавати інформаційні знання та вміння учням, сприяти розвитку їхньої інформаційної грамотності й самостійності. Саме професійно-педагогічний аспект використання інформації посідає важливе місце в теоретичному осмисленні проблеми формування інформаційної культури майбутнього вчителя.

Іншим важливим теоретико-методологічним аспектом розуміння інформаційної культури вчителя є її значення не лише для індивідуального професійного становлення педагога, а й для його участі в діяльності різних соціальних і культурних спільнот – класу, закладу освіти, територіальної громади, суспільства та міжнародного освітнього простору. У сучасних умовах учитель має враховувати глобальні тенденції розвитку інформаційного суспільства й усвідомлювати взаємозалежність інформаційних процесів на особистісному, професійному та суспільному рівнях. Ефективна робота з інформацією передбачає не лише індивідуальний пошук і накопичення відомостей, а й уміння обмінюватися знаннями, співпрацювати з іншими

людьми, використовувати спільні інформаційні ресурси та приймати обґрунтовані рішення на основі колективного досвіду [42, с. 294].

З огляду на це, інформаційна культура педагога має забезпечувати його готовність добирати, критично оцінювати, систематизувати й педагогічно адаптувати значні обсяги інформації відповідно до освітніх цілей і потреб учнів. Учитель повинен не тільки орієнтуватися в сучасному інформаційному просторі, а й уміти виокремлювати достовірні та значущі відомості, перетворювати їх на доступний навчальний матеріал і створювати умови для свідомого засвоєння знань здобувачами освіти. Отже, здатність педагогічно доцільно опрацьовувати та передавати інформацію становить важливий складник професійної компетентності вчителя нового покоління й одну з необхідних передумов ефективної діяльності в умовах інформаційного суспільства.

Отже, інформаційну культуру доцільно розглядати як важливий складник загальної культури особистості педагога та його професійно-педагогічної культури. Поряд із розвитком інтелектуальної, естетичної й етичної культури сучасний учитель має формувати інформаційно-комунікативні компетентності, необхідні для ефективної діяльності в умовах цифровізації суспільства. Реалізація цього завдання передбачає створення в закладах вищої педагогічної освіти цілісного інформаційно-культурного середовища, спрямованого на підготовку майбутніх педагогів до професійної діяльності в сучасному інформаційному просторі.

Відсутність комплексного підходу до формування інформаційної культури педагога може обмежувати його професійні можливості, ускладнювати самореалізацію та знижувати здатність адаптуватися до змін соціокультурного середовища. Інформаційна культура посідає важливе місце в структурі педагогічної культури поряд із культурою професійного спілкування, моральною, правовою, політичною, економічною та художньо-естетичною культурами. Оскільки інформація є невід’ємним складником усіх

сфер суспільного й особистісного життя, інформаційна компетентність виступає необхідною передумовою повноцінного розвитку інших професійно значущих характеристик педагога.

У цьому контексті інформаційну культуру майбутнього педагога можна визначити як інтегровану сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують результативне здійснення інформаційної діяльності, особистісне зростання та ефективне виконання професійних функцій. До її важливих складників належать бібліотечно-бібліографічна й комп'ютерна грамотність, культура читання, здатність до пошуку, аналізу, систематизації та критичного оцінювання інформації, а також уміння орієнтуватися в різноманітних інформаційних ресурсах. Водночас сформованість інформаційної культури передбачає наявність усвідомленої професійної та громадянської позиції, яка визначає ставлення педагога до суспільних процесів і способи використання інформації в освітній діяльності [13].

Таким чином, інформаційна культура педагога є багатокомпонентним особистісно-професійним утворенням, що поєднує інформаційні, комунікативні, технологічні та ціннісні складники професійної компетентності. Її формування передбачає не лише оволодіння способами ефективної роботи з інформацією, а й розвиток критичного мислення, відповідального ставлення до інформаційного середовища та здатності осмислювати актуальні суспільні явища. Важливим завданням майбутнього педагога є також виховання в учнів громадянської відповідальності, самостійності суджень і здатності критично сприймати інформацію з урахуванням особливостей сучасного суспільства.

1.2. Сутність та зміст інформаційної культури майбутніх педагогів

У сучасних умовах інформаційна культура поступово набуває статусу однієї з провідних професійних характеристик фахівця, що зумовлено

інтенсивним упровадженням інформаційних технологій у різні сфери суспільного життя. Цифровізація освітнього простору змінює вимоги до професійної діяльності педагога, зокрема до способів пошуку, опрацювання, оцінювання та використання інформації. Відтак майбутній учитель повинен не лише володіти сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями, а й мати сформовану інформаційну культуру, яка забезпечуватиме ефективну організацію освітнього процесу, професійну комунікацію та відповідальне використання інформаційних ресурсів.

Інформаційна культура є невід'ємним складником загальної культури особистості та охоплює впорядковану систему знань, умінь і навичок, необхідних для ефективного здійснення власної інформаційної діяльності й задоволення індивідуальних інформаційних потреб [26, с. 118]. Для ґрунтовного розуміння сутності цього багатогранного поняття доцільно насамперед з'ясувати зміст основних категорій, що його утворюють, зокрема понять «інформація» та «культура».

Поняття «інформація» широко використовується в сучасному науковому дискурсі та повсякденному житті. Його походження пов'язане з латинським словом (*informatio* – пояснення, виклад) розуміється як сукупність відомостей, які передаються від однієї людини до іншої в усній, письмовій або іншій формі, зокрема за допомогою умовних знаків, сигналів і технічних засобів. Це поняття охоплює не лише зміст повідомлень, а й процеси їх передавання, отримання та поширення з використанням різноманітних засобів комунікації [7]. У процесі розвитку науки поняття інформації набуло міждисциплінарного значення й стало важливим для різних галузей наукового пізнання. Водночас інформаційний підхід, що ґрунтується на сукупності теоретичних ідей та математичних методів, перетворився на універсальний інструмент дослідження різноманітних явищ і процесів.

Залежно від галузі наукового знання сутність інформації розкривається по-різному. У філософії її пов'язують із відображенням зовнішньої дійсності

у свідомості людини, що передбачає осмислення навколишнього світу. У біології та генетиці «інформація» розглядається як основа передавання спадкових ознак від покоління до покоління, зокрема через механізми збереження й передавання генетичних даних. У суспільно-політичній сфері поняття «інформації» тісно пов'язане з поширенням суспільно значущих повідомлень, висвітленням актуальних подій і обговоренням важливих суспільних питань за допомогою засобів масової комунікації, до яких належать газети, журнали, радіо, телебачення та інтернет-ресурси.

В Українському педагогічному словнику поняття «інформація» розглядається як одна з фундаментальних наукових категорій, що в широкому значенні охоплює нові відомості про навколишню дійсність, які людина отримує в процесі взаємодії з нею [9]. Автори словника звертають увагу на широке застосування цього поняття в різних галузях наукового знання, зокрема у філософії, психології, педагогіці, соціології та лінгвістиці. У психолого-педагогічному контексті інформація трактується як зміст повідомлень або сукупність відомостей про певні явища й об'єкти, що розглядаються з погляду їх передавання в часовому та просторовому вимірах.

У сучасних педагогічних дослідженнях вітчизняні та зарубіжні науковці наголошують на необхідності поглиблення й уточнення наукових уявлень про сутність поняття «інформація». Зокрема, дослідники звертають увагу на важливість розмежування понять «інформація» та «дані», які нерідко використовуються як взаємозамінні, хоча мають різне змістове навантаження. Інформація характеризується різноманітністю форм існування та способів представлення. Вона може передаватися й зберігатися за допомогою текстових і графічних матеріалів, фотографій, звукових і світлових сигналів, радіохвиль, електричних та нервових імпульсів, магнітних носіїв, жестів і міміки, а також сенсорних сигналів, пов'язаних із нюхом і смаком. Окремим прикладом є генетична інформація, носіями якої виступають хромосоми. Така

різноманітність засвідчує універсальний характер інформації та її значення для функціонування природних і суспільних систем.

На нашу думку, специфічною особливістю інформації є її дуалістичний характер, оскільки властивості інформаційного повідомлення визначаються як змістом вихідних даних, так і способами його фіксації, зберігання, передавання й опрацювання. Для оцінювання якості та практичної значущості інформації важливо враховувати сукупність її основних властивостей. До них належать об'єктивність, достовірність, повнота, точність, актуальність, корисність, цінність, своєчасність, зрозумілість, доступність і стислість. Урахування зазначених характеристик має особливе значення для професійної підготовки майбутніх педагогів, оскільки дає змогу формувати вміння критично оцінювати інформаційні джерела, визначати надійність повідомлень і доцільно використовувати отримані відомості в освітній діяльності.

Формування сучасного інформаційного бачення світу супроводжується виникненням нових наукових понять і категорій, серед яких важливе місце посідає поняття «інформаційне поле». Під інформаційним полем розуміють сукупність інформаційних потоків і відомостей, які оточують людину та впливають на її життєдіяльність. За аналогією з гравітаційним або енергетичним полем, інформаційне поле можна розглядати як середовище, у межах якого відбуваються процеси отримання, поширення та використання інформації.

Поряд із поняттями геосфери, біосфери та ноосфери в науковому світогляді сформувалося уявлення про інфоноосферу як сферу розумової діяльності людства, пов'язану з виробництвом і поширенням знань. Водночас поняття «інфосфера» застосовується для позначення інформаційного середовища, що охоплює певну сферу життєдіяльності суспільства. Залежно від контексту можна говорити, зокрема, про інфосферу зв'язку, освіти та інших суспільних систем.

Інформаційну сферу можна визначити як сукупність інформаційних ресурсів, потоків і комунікацій, що формують середовище існування людини в конкретний історичний період. Інформаційний простір особистості, яка навчається, формується під впливом не лише навчальних матеріалів, а й соціальної, культурної, суспільної та іншої інформації, з якою вона взаємодіє в повсякденному житті.

Дослідження інформаційних явищ і процесів, що відбуваються на різних рівнях організації Всесвіту, пов'язують із таким науковим напрямом, як інформаціологія. Її розглядають як галузь знань, предметом якої є вивчення інформаційних явищ, закономірностей і процесів, що охоплюють як мікро-, так і макрорівні існування Всесвіту.

У найбільш загальному вигляді поняття «інформація» можна визначити як зміст, що знімає невизначеність при прийнятті рішень (В. Глушков). Важливими також є уточнення стосовно того, що інформація – це сукупність даних, що сприймаються з оточуючого середовища (вхідна інформація), повертаються в оточуюче середовище (вихідна інформація), або ж зберігаються всередині певної системи. Інформація існує у вигляді певних документів, текстів, малюнків, звукових чи світлових сигналів, певних імпульсів тощо [8, с. 3].

Встановлено, що інформації властиві такі якості:

достовірність – властивість інформації бути правильно сприйнятою та відображати дійсне положення справ;

– повнота – інформації повинно бути вдосталь для розуміння та ухвалення певних рішень;

– точність – ступінь близькості інформації до реального стану об'єкта, процесу чи явища;

– своєчасність – лише своєчасно отримана інформація може бути корисною;

– цінність – залежить від того, наскільки та чи інша інформація може бути корисною у вирішенні завдання;

– корисність – ефект від використання інформації має перевищувати витрати на її одержання;

– зрозумілість – інформація є зрозумілою, якщо вона виражена тією мовою, що відома її одержувачу;

– доступність – форма викладу інформації повинна відповідати рівню її сприйняття;

– стислість – інформацію потрібно викладати коротко, без істотних деталей [12, с. 4].

Поняття «культура» походить від латинського слова *cultura*, що означає обробіток, виховання, освіту, розвиток і шанування. Культуру визначають як історично сформований рівень розвитку суспільства й людини, який відображається у формах і способах організації життєдіяльності, а також у сукупності матеріальних і духовних цінностей, створених людством. Це поняття використовують для характеристики особливостей розвитку різних історичних періодів, суспільно-економічних формацій, окремих суспільств, народів і націй, наприклад античної культури чи культури майя. Крім того, термін застосовують для позначення специфіки окремих сфер людської діяльності та повсякденного життя, зокрема культури праці, художньої культури й культури побуту. У вузькому значенні культура охоплює переважно сферу духовного життя суспільства, пов’язану зі створенням, збереженням і передаванням духовних надбань [7].

М. Антонченко, спираючись на діяльнісний підхід, розглядає культуру як особливий спосіб життєдіяльності людини, що формується під впливом природних і суспільних чинників. В іншому трактуванні культура постає як сукупність надбіологічних механізмів і програм людської діяльності, поведінки та комунікації, які виникають і розвиваються історично, забезпечуючи збереження, відтворення та трансформацію соціального життя

в його основних проявах. Такий підхід, на думку дослідниці, дає змогу розглядати культуру диференційовано, виокремлюючи її різновиди відповідно до специфіки людської діяльності, зокрема культуру спілкування, фізичну культуру, інформаційну культуру та інші [4].

Отже, попри відсутність єдиного загальноприйнятого визначення поняття «культура» в сучасному українському науковому дискурсі, його зміст розкривається через уявлення про культуру як складне багатокомпонентне утворення. Вона охоплює матеріальні й духовні надбання людства, індивідуальні та колективні форми діяльності, усталені моделі соціальної поведінки, способи комунікації, історичну пам'ять і ціннісні орієнтири суспільства. Водночас культура не обмежується збереженням накопиченого досвіду, а передбачає можливості його переосмислення, творчого розвитку й оновлення відповідно до суспільних змін.

Опрацювання інформації є складним і багатоступеневим процесом, що зумовлює постійний пошук способів його оптимізації та автоматизації. Формування інформаційної культури особистості відбувається впродовж повсякденної діяльності під впливом набутих знань і сформованих умінь, використання інформаційно-комунікаційних технологій, а також у процесі формального навчання, самоосвіти й безперервного особистісного розвитку. У науковій літературі представлено різноманітні підходи до визначення поняття «інформаційна культура», кожен із яких висвітлює окремі аспекти її сутності, структури та функціонального призначення.

Інформаційну культуру Т. Дяченко розглядає як сукупність цінностей і нормативних установок, що визначають роль та призначення інформації й інформаційних продуктів у певній сфері діяльності. Ці ціннісні орієнтири впливають на способи збирання, опрацювання, поширення та використання інформації, поступово закріплюючись у поведінці окремих осіб і соціальних груп, а також у практиках роботи з інформацією в різних формах її представлення [19].

Науковець Е. Семенюк трактує інформаційну культуру як особливий складник загальної культури, що відображає стан і рівень розвитку інформаційних процесів та взаємовідносин, які функціонують у сучасному суспільстві [38].

На думку В. Михайловського, інформаційна культура репрезентує новий тип комунікації, який забезпечує фахівцеві можливість вільно взаємодіяти з інформаційним простором і отримувати доступ до різноманітних інформаційних ресурсів як глобального, так і локального рівнів [45, с. 46]. С. Харицька, своєю чергою, визначає інформаційну культуру як особливий спосіб життєдіяльності людини в умовах інформаційного суспільства та невід'ємний складник процесу становлення й розвитку загальної культури людства [45, с. 47].

У «Тлумачному словнику основних термінів інформаційної культури», укладеному О. Гуменним, поняття «інформаційна культура» розкривається в кількох взаємопов'язаних аспектах, а саме:

– спроможність суспільства результативно використовувати доступні інформаційні ресурси та засоби комунікації, а також упроваджувати новітні досягнення інформаційно-комунікаційних технологій для розв'язання відповідних завдань;

– складник загальної культури суспільства, спрямований на забезпечення інформаційних потреб різних видів людської діяльності;

– сукупність інформаційних можливостей, доступних фахівцеві в певній професійній сфері відповідно до досягнутого рівня розвитку цивілізації [14, с. 61].

У цьому ж словнику представлено трактування поняття «інформаційна культура особистості», яке охоплює два основні аспекти, такі як:

– сукупність норм і правил поведінки людини в інформаційному суспільстві, принципів її взаємодії з інформаційними системами та засобами

штучного інтелекту, що передбачає здатність вільно орієнтуватися в інформаційному середовищі й адаптуватися до його змін;

– компонент загальної культури особистості, що поєднує сформований інформаційний світогляд, систему знань і практичних умінь, необхідних для задоволення власних інформаційних потреб. Водночас інформаційна культура розглядається як важлива передумова успішного здійснення професійної та повсякденної діяльності, а також забезпечення особистої захищеності в умовах інформаційного суспільства [14, с. 62].

Американська дослідниця С. Дойл, яка вважає, що інформаційна культура – це «уміння та навички, що становлять інформаційну грамотність особистості». Вчена дійшла висновку, що інформаційно грамотною є людина, котра: розуміє, що точна та повна інформація – це основа для розумних рішень; розпізнає потребу в інформації; правильно формулює інформаційні запити; ідентифікує потенційні джерела інформації; постійно розвиває власні успішні пошукові стратегії; має безперебійний доступ до інформаційних джерел (у тому числі, й за допомогою комп'ютерних технологій); уміє критично оцінити будь-яку інформацію та застосувати її на практиці [48].

У своїй науковій праці М. Антонченко розмежовує поняття «інформаційна культура» у широкому розумінні та «інформаційна культура людини». Дослідниця трактує інформаційну культуру як специфічне соціальне явище, що забезпечує передавання суспільно значущої інформації та відображає способи людської діяльності, спрямованої на накопичення, збереження й поширення ідей, знань, матеріальних і духовних надбань людства [8]. А от інформаційну культуру особистості вона розглядає як цілісне системне утворення, що інтегрує знання про основні принципи функціонування інформаційних технологій, уміння використовувати інформаційні ресурси для розв'язання професійних завдань, практичні навички застосування комп'ютерних та інформаційних технологій, а також

здатність доступно й зрозуміло представляти інформацію для різних категорій користувачів [4].

У науковій літературі значна увага приділяється визначенню сутності та основних характеристик інформаційної культури фахівця. Зокрема, А. Сиромятников трактує її як необхідний мінімум знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективну роботу спеціаліста з інформаційними потоками. До відповідних умінь дослідник відносить збирання, зберігання, опрацювання, отримання, передавання та аналітичне опрацювання інформації [40, с. 34].

Інформаційну культуру Л. Макаренко розглядає як невід'ємний складник загальної культури особистості та важливу передумову її повноцінного функціонування й розвитку в сучасному інформаційному середовищі. На думку дослідниці, вона передбачає готовність майбутнього фахівця, зокрема у сфері перекладу, адаптуватися до нових умов інформаційного суспільства, осмислювати зміни навколишньої дійсності, формувати власну систему поглядів і визначати ставлення до різноманітних явищ та об'єктів. Важливим аспектом інформаційної культури є також усвідомлення можливостей пізнання й перетворення інформаційного простору та становлення цілісного інформаційного світогляду особистості [30, с. 129].

Науковці В. Білоус, А. Коломієц та І. Лапшина визначають інформаційну культуру фахівця як інтегративне особистісне утворення, що поєднує ціннісні орієнтації, знання, уміння й навички, необхідні для усвідомлення інформаційних потреб і задоволення їх шляхом цілеспрямованого пошуку відповідних відомостей серед різноманітних інформаційних ресурсів. Важливими складниками цього процесу науковці вважають здатність відбирати, зберігати й опрацьовувати інформацію з урахуванням специфіки професійної діяльності [27, с. 14]. Подібного підходу дотримується Дж. Олівер, який пов'язує інформаційну культуру із сукупністю

особистісних культурних цінностей, що визначають ставлення людини до інформації, незалежно від її характеру чи впливу [50, с. 10].

Отже, узагальнення наукових підходів до трактування поняття «інформаційна культура» дає змогу виокремити основні аспекти його змістового наповнення. Зокрема, інформаційна культура розглядається як:

– невід'ємний складник загальнолюдської культури, культури особистості та професійної культури фахівця незалежно від сфери його діяльності;

– сукупність інформаційних ресурсів, можливостей і здібностей особистості;

– важлива передумова ефективного здійснення професійної та повсякденної діяльності;

– система знань, умінь і навичок, необхідних для пошуку, відбору, зберігання, опрацювання та використання інформаційних ресурсів;

– здатність доцільно застосовувати інформаційно-комунікаційні технології у професійній діяльності та повсякденному житті;

– засіб сучасної комунікації, що забезпечує доступ до різноманітних інформаційних ресурсів і можливість взаємодії в інформаційному просторі;

– сукупність культурних цінностей і світоглядних орієнтирів особистості, пов'язаних із використанням інформації та розвитком інформаційного суспільства;

– показник рівня розвитку інформаційних відносин і практик у конкретному суспільстві.

Сформованість інформаційної культури є важливим показником професійного становлення майбутнього педагога, оскільки відображає його готовність ефективно взаємодіяти з інформаційним середовищем, застосовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології та враховувати технологічні, ціннісні, правові й етичні аспекти роботи з інформацією. Інформаційна культура охоплює широкий спектр характеристик особистості:

інформаційні можливості та професійно значущі здібності, систему знань, умінь і навичок роботи з інформаційними ресурсами, здатність використовувати цифрові технології у професійній і повсякденній діяльності, а також ціннісні орієнтації, пов'язані з розвитком інформаційного суспільства. Водночас вона виступає складником загальної та професійної культури особистості, важливою передумовою успішної діяльності й ефективної комунікації в сучасному інформаційному просторі.

Для більш ґрунтовного розуміння сутності інформаційної культури майбутніх педагогів необхідно визначити її основні структурні компоненти. Варто зауважити, що в науковій літературі немає єдиного підходу до їх виокремлення, що пояснюється складністю, багатогранністю та міждисциплінарним характером цього феномену. Різноманітність наукових позицій зумовлює використання дослідниками різних критеріїв і підходів до визначення його внутрішньої структури.

Отже, узагальнення результатів проведеного аналізу наукових підходів до трактування поняття «інформаційна культура» дало змогу сформулювати авторське визначення поняття «інформаційна культура майбутнього педагога» як інтегративної характеристики особистості, що відображає сформованість системи інформаційних знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій і професійно значущих якостей, необхідних для ефективного здійснення інформаційної діяльності в процесі професійної підготовки та майбутньої педагогічної роботи. Вона передбачає здатність самостійно визначати інформаційні потреби, здійснювати цілеспрямований пошук необхідних відомостей у різноманітних джерелах, критично оцінювати їхню достовірність, повноту й актуальність, систематизувати та інтерпретувати отриману інформацію, а також доцільно застосовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології для розв'язання навчальних і професійних завдань.

На основі аналізу наукових праць І. Трубник, А. Брусенко та А. Стьопкін виокремлюють три основні складники інформаційної культури в системі професійної підготовки фахівців:

– інформаційну грамотність,

– інформаційну компетентність

– інформаційну рефлексію [43, с. 83].

Інформаційну грамотність дослідники трактують як сукупність знань і вмінь, пов'язаних із розумінням систем знаків та їх значень, використанням різноманітних засобів діяльності, зокрема інструментів інформаційного пізнання, а також застосуванням їх у професійній практиці. Важливим проявом інформаційної грамотності є здатність орієнтуватися в інформаційних потоках, знаходити необхідні відомості та доцільно використовувати їх відповідно до поставлених завдань. У матеріалах ЮНЕСКО інформаційна грамотність розглядається крізь призму розвитку в особистості вмінь критично сприймати інформацію та медіаконтент, оцінювати їхню якість і використовувати отримані відомості у професійній діяльності та повсякденному житті.

Інформаційна компетентність визначається як здатність особистості самостійно знаходити, аналізувати, оцінювати й добирати інформацію, необхідну для професійного становлення та подальшого розвитку. Її формування відбувається поступово впродовж навчання та передбачає вдосконалення способів роботи з інформаційними ресурсами, оволодіння сучасними цифровими інструментами й розвиток умінь застосовувати набуті знання для розв'язання практичних завдань.

Науковці С. Амеліна та Р. Тарасенко визначають інформаційну компетентність як здатність особистості усвідомлювати власні інформаційні потреби, визначати способи їх задоволення й обирати найдоцільніші засоби пошуку та використання інформації з урахуванням доступних ресурсів, інформаційно-комунікаційних технологій і технічних пристроїв. Дослідники

також конкретизують це поняття стосовно професійної діяльності перекладача, наголошуючи на його спроможності опрацьовувати інформацію іноземною мовою із залученням відповідних інформаційних ресурсів і технологій та створювати якісний переклад, що відповідає мові замовника, міжкультурним особливостям комунікації й прагматичним вимогам конкретного завдання [1, с. 22].

О. Головко до інформаційної компетентності особистості відносить такі знання та вміння: застосування комп'ютерів задля електронної обробки тексту, а також для зберігання та керування інформацією, необхідною для здійснення професійної діяльності; знання можливостей та потенційних небезпек онлайн мережі, а також уміння спілкуватися за допомогою електронних засобів та цифрових технологій; здатність особистості розібратися у достовірності та надійності отриманої інформації, у тому числі, й за допомогою ресурсів інтернет-мережі; здатність шукати, збирати та обробляти інформацію, критично та систематично її використовувати, оцінювати її значущість; уміння розрізняти повсякденну реальність від віртуальної; вміння отримувати доступ та користуватися послугами інтернет-ресурсів [8, с. 42].

Інформаційною рефлексією називають здатність людини відстежувати цілі, процес та результати власної діяльності із присвоєння інформаційної культури, а також усвідомлення внутрішніх змін, що відбуваються у зв'язку з цим у самій людині. Рефлексія особистості, як суб'єкта інформаційної культури, охоплює усі її компоненти: осмислення власного рівня інформаційної грамотності та компетентності, особливостей ціннісно-смислової сфери та ін.

М. Антонченко пропонує розглядати структуру інформаційної культури фахівця як сукупність п'яти взаємопов'язаних компонентів:

– загальнопізнавального;

– компонента алгоритмічної культури;

– компонента, пов’язаного з уміннями користуватися комп’ютерною технікою;

– компонента, що охоплює знання етичних і правових норм у сфері інформаційних технологій;

– інформаційного компонента [4].

Загальнопізнавальний компонент охоплює комплекс умінь і навичок, необхідних для ефективної роботи з інформацією та здійснення професійної діяльності. До нього належать комунікативні вміння, здатність самостійно знаходити потрібні відомості в різноманітних джерелах, користуватися алфавітними й тематичними бібліотечними каталогами, працювати з енциклопедичними та довідковими виданнями у професійній і суміжних галузях. Важливим складником цього компонента є також володіння ефективними методами читання, уміння систематизувати фактичний матеріал, визначати й формулювати проблемні завдання, висувати аргументовані гіпотези, прогнозувати можливі результати власних дій та оцінювати їх наслідки.

Алгоритмічний компонент інформаційної культури охоплює здатність особистості логічно, послідовно й зрозуміло висловлювати власні думки, обирати оптимальний порядок виконання завдань, розробляти плани спостережень і досліджень, організовувати експериментальну діяльність. Важливими складниками цього компонента є також уміння аналізувати наявні знання, інтерпретувати отримані результати та формулювати обґрунтовані висновки.

Компонент володіння комп’ютерною технікою передбачає сформованість практичних навичок роботи із сучасними комп’ютерними засобами. Зокрема, він охоплює вміння оперативно вводити текстову інформацію за допомогою клавіатури, використовувати графічний інтерфейс користувача, працювати з операційними системами та прикладним програмним забезпеченням загального і спеціалізованого призначення.

Важливою характеристикою цього компонента є здатність доцільно застосовувати комп'ютерні технології для розв'язання конкретних професійних завдань, обираючи їх тоді, коли вони забезпечують найбільшу ефективність роботи.

Компонент дотримання етичних і правових норм у сфері інформаційних технологій охоплює знання законодавчих положень щодо захисту авторських прав на комп'ютерні програми та інші цифрові продукти, а також готовність дотримуватися встановлених правових вимог під час роботи з інформацією. Він передбачає відповідальне й етичне використання цифрових ресурсів, дотримання норм мережевого спілкування під час поширення матеріалів в Інтернеті, листування електронною поштою, участі у відеоконференціях та взаємодії в інших цифрових середовищах.

Морально-етичні норми посідають важливе місце у структурі інформаційної культури фахівця, оскільки вони визначають особливості поведінки особистості, її ставлення до інших людей і навколишнього світу. У контексті нашого дослідження провідне призначення моралі полягає у регулюванні суспільно прийнятної поведінки, формуванні відповідального ставлення до інформаційної діяльності та запобіганні порушенням етичних принципів і норм професійної взаємодії.

Правовий складник інформаційної культури охоплює знання нормативно-правових положень, які регламентують створення, використання, зберігання та поширення інформації, а також дотримання встановлених законодавством вимог. Нормативну основу в цій сфері становлять Конституція України, закони України, постанови, положення, накази та інші правові документи. До відповідних нормативних актів належать, зокрема, Закон України «Про інформацію», Закон України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах», Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні», а також нормативні

документи, що визначають повноваження й напрями діяльності Міністерства цифрової трансформації України.

Естетичний аспект інформаційної культури фахівця пов'язаний зі здатністю сприймати й оцінювати естетичні характеристики інформаційного контенту, а також визначати якість його візуального оформлення. Зокрема, він передбачає вміння аналізувати дизайн вебсайтів і вебсторінок, оцінювати гармонійність їхнього оформлення, зручність візуального сприйняття та відповідність дизайну призначенню інформаційного ресурсу.

Ергономічний складник інформаційної культури особистості виявляється у дотриманні вимог до організації комп'ютеризованого робочого місця. Йдеться про забезпечення належного освітлення, раціональне розташування комп'ютерної техніки, підтримання комфортного температурного режиму, використання зручних меблів та створення інших умов, необхідних для ефективної й комфортної роботи з цифровими пристроями.

Інший підхід до визначення структури інформаційної культури особистості пропонує Ю. Туманова, яка виокремлює такі основні компоненти:

– здатність ефективно працювати з різними видами електронних комунікаційних ресурсів;

– володіння прийомами пошуку, отримання, опрацювання та представлення інформації в мережі Інтернет;

– уміння використовувати інформаційно-комунікаційні технології для професійного розвитку, підвищення кваліфікації та особистісного самовдосконалення [44, с. 451–59].

Найбільш цікавою для нашого дослідження є структура, яку запропонували І. Андрощук, П. Олешко, В. Олійник, І. Остапйовська та Д. Пріма, оскільки вона найбільш повно враховує стандарти професії перекладача і особливості перекладацької діяльності. Дослідники визначають наступні складові інформаційної культури фахівця:

1. Когнітивна складова, котра передбачає знання про інформаційне суспільство на глобальному та локальному рівнях та основні його тенденції. Окрім того, ця складова враховує можливості використання інформаційно-комунікаційних технологій задля вирішення різних проблем практичного характеру (як особистих, так і суспільних), а також загальні знання у програмній та технічній галузях, знання з інформаційної безпеки, культури праці та безпеки життєдіяльності під час здійснення своїх професійних обов'язків.

2. Операційно-змістова складова, що означає здатність особистості застосовувати інформаційно-комунікаційні технології задля вирішення різноманітних проблем, котрі виникають під час здійснення професійної діяльності, працювати з різноманітними технічними засобами та програмним забезпеченням, захищати себе та своє оточення від інформаційних небезпек та загроз.

3. Комунікативна складова, яка передбачає знання норм культури поведінки та спілкування із використанням інформаційно-комп'ютерних технологій.

4. Ціннісно-рефлексивна складова інформаційної культури фахівця, що означає рівень критичного ставлення особистості до контенту інформаційних ресурсів, нерозповсюдження та запобігання поширенню дезінформації та інформації аморального, протиправного змісту, дотримання інформаційного законодавства, а також запобігання комп'ютерній залежності [33, с. 216].

Важливим аспектом дослідження є визначення провідних принципів і функцій інформаційної культури. До основних принципів інформаційної культури належать:

– професійна спрямованість – дотримання норм і правил інформаційної діяльності, що сприяють ефективному виконанню професійних завдань;

– дотримання правових та етичних норм – повага до моральних і юридичних прав інших осіб, підтримка відкритого та вільного обміну інформацією;

– ергономічна безпека – дотримання вимог щодо безпечної й раціональної організації роботи з персональними комп'ютерами та іншими засобами інформаційно-комунікаційних технологій;

– інформаційна безпека – забезпечення належного захисту інформації та дотримання правил її безпечного зберігання, опрацювання й передавання в інформаційно-комунікаційних системах.

М. Антонченко основними функціями інформаційної культури називає такі:

– пізнавальна (інформаційна культура розширює знання людини за рахунок отримання нею нової інформації);

– комунікативна (інформаційна культура допомагає налагодити діалог між людьми, у тому числі, й завдяки використанню інформаційно-комунікативних технологій);

– ціннісна (інформаційна культура формує ідеал надбання нових знань та умінь);

– виховна (інформаційна культура, завдяки своїй сутності, впливає на поведінку майбутнього фахівця у його професійній діяльності, а також у соціумі);

– творча (інформаційна культура допомагає в організації дослідження, у результаті чого людина здобуває нові ідеї, уміння, знання та цінності);

– світоглядна (інформаційна культура формує уявлення особистості про інформаційну картину оточуючого світу);

– регулятивна (інформаційна культура впливає на діяльність фахівця у тій чи іншій галузі, а також включає до світогляду особистості норми та правила у галузі інформаційних технологій) [4].

Важливими характеристиками інформаційної культури майбутнього педагога є готовність до творчого використання цифрових ресурсів у професійній діяльності, здатність створювати й адаптувати електронні освітні матеріали відповідно до навчальних цілей і потреб здобувачів освіти, а також уміння організовувати інформаційну взаємодію в сучасному освітньому середовищі. Водночас вона охоплює усвідомлене ставлення до інформації як важливого ресурсу особистісного, професійного та суспільного розвитку, дотримання принципів академічної доброчесності, авторського права, цифрової етики й інформаційної безпеки. Особливого значення набуває здатність педагога розмежовувати достовірні відомості та маніпулятивний контент, відповідально використовувати інформаційні ресурси й формувати в учнів культуру свідомого та безпечного поводження з інформацією.

Крім того, інформаційна культура майбутнього педагога передбачає готовність до безперервного професійного саморозвитку, оновлення інформаційних знань і вдосконалення цифрових умінь відповідно до змін у технологічному та освітньому середовищі. Вона виявляється у здатності критично осмислювати результати власної інформаційної діяльності, оцінювати ефективність застосованих цифрових засобів, визначати напрями подальшого вдосконалення та адаптуватися до нових інформаційних умов. Відтак інформаційна культура є не лише показником рівня володіння сучасними технологіями, а й важливою передумовою професійної самореалізації педагога, його готовності до інноваційної діяльності та забезпечення якості освітнього процесу в умовах цифровізації суспільства.

1.3. Особливості формування інформаційної культури майбутніх педагогів

Нова Концепції розвитку професійної освіти в Україні зумовлена прагненням держави інтегруватися до європейського та світового освітнього

й соціально-економічного простору, поширенням ідей неперервної професійної освіти та трансформацією суспільних відносин. Важливими передумовами її впровадження є також розширення соціальних і технологічних функцій професійної освіти, підвищення вимог до загальноосвітньої підготовки та професійної компетентності майбутніх фахівців, необхідність забезпечення їхньої професійної мобільності й конкурентоспроможності на національному та міжнародному ринках праці. Водночас актуалізується потреба у вихованні громадян, які володіють належним рівнем професійної, екологічної, правової, інформаційної та комунікативної культури, характеризуються сформованою громадянською свідомістю, готовністю до безперервного професійного розвитку й самовдосконалення, а також відповідальним ставленням до результатів власної діяльності [29, с. 12].

Динамічні зміни та реформування системи вищої педагогічної освіти України зумовлюють потребу вивчення й творчого використання передового зарубіжного досвіду. Особливої актуальності набувають питання створення нових типів закладів освіти, упровадження варіативних навчальних планів і програм, оновлення змісту освіти та застосування інноваційних освітніх технологій. У цьому контексті значний науково-практичний інтерес становить досвід закладів вищої педагогічної освіти Великої Британії, США, Франції та Німеччини, у яких упродовж останніх десятиліть активно розвиваються інноваційні підходи до організації навчання та професійної підготовки педагогічних кадрів. Вагомим надбанням цих освітніх систем є створення й упровадження сучасних інформаційно-комунікаційних систем, орієнтованих на підвищення якості підготовки майбутніх учителів і вдосконалення освітнього процесу [48; 49].

У процесі професійної підготовки майбутніх педагогів одним із важливих завдань є опанування інформаційно-комунікаційних технологій та формування готовності до їх ефективного використання в освітній діяльності.

Особливої уваги потребує вивчення впливу різних способів подання інформації на засвоєння навчального матеріалу. Важливо також розвивати в майбутніх фахівців уміння застосовувати сучасні методи прогнозування, аналізувати інформацію та визначати можливі тенденції розвитку досліджуваних явищ. Необхідною складовою такої підготовки є формування цілісного уявлення про предметну галузь, що слугуватиме концептуальним підґрунтям для опрацювання значних обсягів інформації та сприятиме створенню змістового контексту її осмислення й засвоєння.

Реалізація встановлених завдань створює передумови для формування інформаційної культури майбутніх педагогів і водночас сприяє комплексній інформатизації освіти.

Процес інформатизації суспільства, зокрема освітньої сфери, умовно можна представити як послідовність трьох етапів.

Перший етап – комп'ютеризація суспільства. Його характерною ознакою стало активне впровадження комп'ютерної техніки та відповідних технологій у різні сфери діяльності, зокрема в систему вищої освіти України. В освітньому середовищі цей етап пов'язаний із поширенням комп'ютерного обладнання, становленням базових засад інформаційної культури та початком переведення наявних освітніх інформаційних ресурсів у цифровий формат.

Другий етап – персоналізація інформаційних ресурсів. Він характеризується розширенням використання комп'ютерних технологій на різних рівнях освіти, поступовим переведенням інформаційних фондів у цифрову форму та підвищенням рівня комп'ютерної грамотності здобувачів освіти. Застосування цифрових засобів забезпечує ширші можливості для самостійного пошуку, опрацювання, збереження й використання інформації відповідно до індивідуальних освітніх потреб.

Третій етап – соціалізація інформаційних ресурсів. Його сутність полягає в розширенні доступу до інформації завдяки створенню інтегрованих комп'ютерних інформаційних систем і ресурсів, якими можна користуватися

дистанційно. Розвиток таких систем сприяє активізації інформаційного обміну, поглибленню взаємодії між користувачами та підвищенню рівня інформаційної культури суспільства. У перспективі це створює передумови для більш повного задоволення інформаційних потреб громадян, розширення можливостей доступу до освітніх ресурсів і розвитку безперервного навчання.

Процес інформатизації педагогічної освіти здійснюється за двома основними напрямами. Першим напрямом є некерована інформатизація, яка реалізується знизу за ініціативою педагогічних працівників і охоплює найбільш актуальні сфери діяльності і предметні галузі, які обирає викладач вищого педагогічного навчального закладу. Наступним напрямом інформатизації педагогічної освіти є керована інформатизація, що підтримується матеріальними ресурсами і у відповідності до загальних принципів має концепцію та програму [31, с. 201].

Удосконалення способів розв'язання освітніх завдань і організації інформаційних процесів зумовлює появу нових інформаційних технологій, які активно використовуються в системі вищої педагогічної освіти. До основних різновидів таких технологій належать:

1. Комп'ютерні навчальні засоби, до яких належать електронні підручники, навчальні тренажери, віртуальні лабораторні практикуми та автоматизовані системи тестування знань.

2. Мультимедійні освітні системи, що поєднують можливості персональних комп'ютерів, аудіовізуальних засобів і відеотехнологій для забезпечення наочного та інтерактивного навчання.

3. Інтелектуальні навчальні й експертні системи, призначені для підтримки освітньої діяльності, аналізу навчальних ситуацій і розв'язання завдань у різних предметних галузях.

4. Розподілені бази даних, які забезпечують накопичення, систематизацію та доступ до інформаційних ресурсів за відповідними напрямами знань.

5. Телекомунікаційні засоби, зокрема електронна пошта, телеконференції, локальні та регіональні мережі, а також інші системи передавання й обміну даними.

6. Електронні бібліотеки та видавничі системи, що забезпечують створення, зберігання, поширення й використання цифрових освітніх і наукових матеріалів, а також функціонують як централізовані або розподілені інформаційні ресурси.

Розроблення програмних продуктів і технічних рішень у межах зазначених технологій здійснюється різними закладами вищої педагогічної освіти. Водночас паралельне створення подібних засобів може призводити до дублювання окремих розробок, що актуалізує потребу в координації відповідної діяльності та обміні досвідом між освітніми установами.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій у закладах вищої освіти охоплює чотири основні напрями.

1. Вивчення комп'ютерної техніки та інформатики як самостійних об'єктів навчання. Цей напрям передбачає опанування здобувачами освіти основ інформатики, принципів функціонування комп'ютерної техніки та способів використання цифрових засобів. Хоча він безпосередньо не вичерпує всіх можливостей підвищення ефективності вищої педагогічної освіти, його розвиток історично став одним із перших етапів упровадження комп'ютерних технологій у навчальний процес. Спочатку відповідна підготовка здійснювалася переважно в системі професійної освіти, а згодом поширилася й на загальну освіту.

2. Використання комп'ютера як засобу підвищення результативності педагогічної діяльності. У цьому контексті інформаційно-комунікаційні технології розглядаються як важливий інструмент удосконалення освітнього процесу. Їх упровадження розширює можливості організації навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти, впливає на визначення освітніх цілей, оновлення змісту навчання, добір методів і засобів викладання, а також

удосконалення організаційних форм освітньої взаємодії. Отже, цифрові технології не лише доповнюють традиційні засоби навчання, а й сприяють трансформації підходів до організації професійної підготовки майбутніх педагогів.

3. Застосування комп'ютерних технологій для підвищення ефективності науково-дослідницької діяльності. Особливого значення інформаційне забезпечення набуває під час проведення комплексних і міждисциплінарних досліджень, які потребують опрацювання значних масивів наукових відомостей. Використання цифрових засобів дає змогу здійснювати пошук релевантних джерел, відбирати й критично оцінювати наукову інформацію, систематизувати її, створювати інформаційні бази та забезпечувати доступ до накопичених матеріалів. Важливою перевагою таких технологій є також оперативне отримання необхідних відомостей відповідно до інформаційних запитів дослідника, що сприяє підвищенню якості й результативності наукової роботи.

4. Інтеграція комп'ютерних технологій у систему управління закладом вищої педагогічної освіти. Цей напрям охоплює використання інформаційних систем для організації, координації та контролю управлінських процесів на різних рівнях освітньої діяльності. Застосування цифрових засобів сприяє автоматизації повсякденних адміністративних операцій, удосконаленню документообігу, забезпеченню інформаційної взаємодії між структурними підрозділами та підтримці ухвалення управлінських рішень. Водночас інформаційні технології можуть використовуватися для координації діяльності закладів освіти й забезпечення управління освітньою галуззю на регіональному та державному рівнях.

Таким чином, інформаційно-комунікаційні технології виконують багатофункціональну роль у системі вищої педагогічної освіти: виступають об'єктом вивчення, інструментом організації освітнього процесу, засобом підтримки наукових досліджень і важливим ресурсом управління. Їх

комплексне використання створює передумови для вдосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів, розвитку їхньої інформаційної культури та формування готовності до ефективної діяльності в сучасному цифровому освітньому середовищі.

Дослідниця Ю. Туманова також окреслює послідовність основних етапів становлення інформаційної культури майбутнього фахівця:

1. Перший етап передбачає ознайомлення з особливостями, змістом і основними формами перебігу інформаційних процесів, а також засвоєння початкових умінь їх практичної реалізації. Особлива увага приділяється використанню засобів масової інформації, участі в мультимедійних конференціях і застосуванню ресурсів мережі Інтернет у навчальній та професійній діяльності.

2. Другий етап спрямований на розвиток здатності цілеспрямовано й результативно використовувати різноманітні компоненти інформаційних технологій у професійній діяльності. Важливим завданням цього етапу є формування потреби в постійному оновленні інформаційних знань, удосконаленні відповідних умінь і навичок відповідно до динаміки розвитку сучасного інформаційного суспільства.

3. Третій етап полягає у становленні цілісної та розвиненої інформаційної культури особистості, яка забезпечує її готовність до ефективного виконання професійних функцій, подальшого саморозвитку та свідомої участі в суспільному житті як компетентного фахівця й відповідального громадянина [44, с. 160].

У своїх роботах дослідниці С. Харицька та В. Базова визначають три основні складники формування інформаційної культури майбутнього педагога:

1. Якість інформації – відповідність інформаційних відомостей установленим вимогам, їхня достовірність і практична цінність, що забезпечують можливість прийняття обґрунтованих рішень.

2. Професійна компетентність фахівця – здатність ефективно використовувати отриману інформацію для розв’язання професійних завдань, досягнення визначених цілей і підвищення результативності діяльності.

3. Об’єктивність інформації – важлива характеристика, що передбачає неупереджене відображення фактів і явищ та набуває особливого значення в умовах стрімкого розвитку комп’ютерної техніки й розширення доступу до різноманітних інтернет-ресурсів [45, с. 49].

Важливим чинником формування інформаційної культури майбутніх педагогів є розвиток образного мислення, яке дає змогу візуально відтворювати й осмислювати явища навколишньої дійсності. Його можливості не обмежуються вербальним вираженням, оскільки воно може функціонувати поза межами тексту та сприяти різним способам представлення інформації. Крім того, образне мислення стимулює творчу активність, сприяє становленню наукового мислення й виступає одним із важливих орієнтирів освітнього процесу.

Не менш значущим завданням педагогічної освіти є формування компетентності майбутніх фахівців, що забезпечує їхню готовність застосовувати набуті знання для розв’язання практичних завдань. О. Молчанова трактує компетентність як здатність особистості глибоко й адекватно сприймати навколишню дійсність, об’єктивно оцінювати ситуації, у яких необхідно діяти, та ефективно використовувати наявні знання відповідно до конкретних обставин. Отже, сутність компетентності дослідниця пов’язує зі спроможністю людини знаходити дієві способи розв’язання проблем [39, с. 40].

Формування інформаційної культури майбутніх педагогів є одним із важливих напрямів їхнього особистісного становлення та професійної підготовки. Оскільки рівень інформаційної культури відображає якість роботи особистості з інформацією, її пошуку, опрацювання, оцінювання та практичного застосування, особливого значення набуває розвиток цієї якості

в системі вищої педагогічної освіти. Інформаційна діяльність у цьому контексті виступає водночас засобом і необхідною передумовою формування інформаційної культури. У процесі професійної підготовки майбутніх педагогів важливо формувати позитивне ціннісне ставлення до інформаційної діяльності, а також розвивати комунікативні вміння, необхідні для ефективної взаємодії з учасниками освітнього процесу. Відповідні вимоги стосуються не лише здобувачів освіти, а й викладачів, які власним прикладом демонструють культуру роботи з інформацією та використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Інформаційна культура майбутнього педагога розвивається й удосконалюється в процесі практичного застосування набутих знань, умінь і навичок у навчальній та професійній діяльності. Для досягнення належного результату вона має стати важливою особистісною характеристикою майбутнього фахівця, невід'ємним складником його загальної та професійної культури, а також одним із критеріїв оцінювання готовності до педагогічної діяльності. Це передбачає визначення чітких вимог до рівня сформованості інформаційної культури майбутніх педагогів і послідовне забезпечення її розвитку впродовж усього періоду навчання.

Інформаційна культура особистості має соціальну природу та формується завдяки поєднанню пізнавальних, комунікативних і творчих здібностей людини. Її сформованість виявляється в таких аспектах:

- володіння практичними навичками користування різноманітними технічними засобами, зокрема мобільними пристроями, персональними комп'ютерами та комп'ютерними мережами;
- здатність застосовувати інформаційні технології й відповідне програмне забезпечення для розв'язання навчальних і професійних завдань;
- уміння здійснювати пошук інформації в різноманітних джерелах, зокрема друкованих виданнях та електронних інформаційно-комунікаційних

ресурсах, доступно представляти отримані відомості й ефективно використовувати їх на практиці;

- володіння методами аналітичного опрацювання інформації, її критичного оцінювання, систематизації та узагальнення;
- розуміння особливостей формування та руху інформаційних потоків у відповідній професійній галузі [14, с. 199].

Отже, інформаційна культура майбутнього педагога є комплексною характеристикою, що поєднує технічні навички, інформаційно-аналітичні вміння, комунікативні здібності та готовність відповідально використовувати інформаційні ресурси. Її цілеспрямоване формування сприяє підвищенню якості професійної підготовки, розвитку самостійності й критичного мислення, а також готовності майбутнього вчителя до ефективної діяльності в сучасному цифровому освітньому середовищі.

РОЗДІЛ 2
ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

2.1. Сучасний стан сформованості інформаційної культури майбутніх педагогів

В умовах цифрової трансформації суспільства та модернізації системи вищої педагогічної освіти особливої актуальності набуває проблема формування інформаційної культури майбутніх педагогів. Сучасний учитель має бути готовим не лише до використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі, а й до самостійного пошуку, критичного оцінювання, систематизації та ефективного застосування інформації відповідно до професійних завдань. Від рівня сформованості інформаційної культури значною мірою залежать здатність педагога орієнтуватися в сучасному інформаційному просторі, організовувати ефективну освітню взаємодію, впроваджувати інноваційні методи навчання та забезпечувати інформаційну безпеку всіх учасників освітнього процесу.

Водночас активне поширення цифрових технологій не завжди супроводжується належним розвитком інформаційної культури майбутніх фахівців. Володіння технічними засобами й окремими цифровими інструментами саме по собі не гарантує здатності критично оцінювати достовірність інформації, розрізняти факти й судження, дотримуватися принципів академічної доброчесності, авторського права та цифрової етики. Тому важливо досліджувати інформаційну культуру як комплексне особистісно-професійне утворення, що охоплює інформаційні знання, практичні вміння, ціннісні орієнтації та готовність до відповідальної діяльності в цифровому середовищі.

Формування інформаційної культури майбутніх педагогів доцільно розглядати як цілеспрямований процес оволодіння системою знань, умінь і практичних навичок, необхідних для пошуку, отримання, опрацювання, зберігання та передавання інформації, а також ефективного використання інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності.

Важливе значення для розуміння сутності цього процесу має наукова позиція С. Сисоєвої, яка розглядає формування інформаційної культури як процес розвитку універсальних якостей особистості, що сприяє глибшому усвідомленню людиною власної сутності, свого місця та значення в суспільстві [22, с. 135]. У цьому контексті освіта виступає одним із провідних чинників становлення інформаційної культури, оскільки забезпечує підготовку майбутніх фахівців до діяльності в умовах інформаційного суспільства. Від сучасного педагога вимагається здатність орієнтуватися в значних обсягах інформації, критично оцінювати її достовірність, виокремлювати найбільш значущі відомості, систематизувати їх і використовувати для розв’язання навчальних та професійних завдань. Отже, формування інформаційної культури є необхідною передумовою професійного становлення майбутніх педагогів, розвитку їхньої самостійності, аналітичного мислення та готовності до безперервного самовдосконалення.

Труднощі оцінювання сформованості інформаційної культури майбутніх педагогів полягають як у критеріальному визначенні, так і в доборі інструментарію, який має описувати одночасно знання та вміння суб’єктів фахової підготовки.

На нашу думку, сформованість інформаційної культури майбутнього педагога повинна визначатися за такими узагальненими ознаками:

– потреба та прагнення до застосування новітніх інформаційно-комунікаційних технологій на різних етапах професійної діяльності;

– інтерес до сучасних шляхів отримання інформації, пошуку нових способів підвищення ефективності роботи на основі застосування інформаційно-комунікаційних технологій;

– професійна мобільність та адаптивність в сучасному інформаційному суспільстві;

– уміння здійснювати пошук, опрацювання, систематизацію та зберігання необхідної інформації у мережі інтернет із використанням сучасних інформаційних технологій;

– уміння знаходити, відбирати та використовувати необхідні програмні засоби у процесі здійснення професійної діяльності;

– уміння ефективно поєднувати традиційні засоби перекладу та новітнє програмне забезпечення;

– здатність організувати ефективну професійну діяльність із використанням інформаційно-комунікаційних технологій, що призведе до покращення продуктивності роботи.

У межах дослідження було виокремлено три рівні сформованості інформаційної культури майбутніх педагогів: високий, середній і низький. Кожен із визначених рівнів характеризується сукупністю певних складників, що дають змогу оцінити ступінь володіння інформаційно-комунікаційними технологіями, здатність використовувати їх у навчальній і майбутній професійній діяльності, сформованість мотивації до інформаційного самовдосконалення, уміння критично аналізувати та оцінювати інформацію, а також здійснювати самоконтроль під час виконання інформаційних завдань.

Здобувачі вищої освіти з високий рівнем сформованості характеризується стійкою орієнтацією на пошук і використання достовірної, перевіреної та актуальної інформації, ґрунтовним володінням основними поняттями й термінологією інформаційно-комунікаційних технологій, а також здатністю ефективно застосовувати широкий спектр цифрових інструментів у навчальній і професійній діяльності. Майбутні педагоги цього рівня вміють

критично аналізувати, оцінювати, систематизувати й інтерпретувати отримані відомості, визначати їхню практичну цінність і доцільність використання для розв'язання професійних завдань. Майбутні педагоги мають усвідомлене дотримання етичних і правових норм роботи з інформацією, зокрема принципів академічної доброчесності, авторського права, конфіденційності та захисту персональних даних.

Здобувачі вищої освіти з середнім рівнем сформованості характеризується достатньою мотивацією до використання інформаційно-комунікаційних технологій та наявністю базових знань і вмінь, необхідних для роботи з інформаційними ресурсами. Водночас здобувачі освіти цього рівня не завжди демонструють послідовність у дотриманні правил інформаційної поведінки та перевірці достовірності відомостей, отриманих із різних джерел. Вони загалом здатні застосовувати цифрові технології в навчальній і професійній діяльності, проте під час критичного аналізу, оцінювання та інтерпретації інформації можуть виникати певні труднощі.

Здобувачі вищої освіти з низьким рівннм сформованості інформаційної культури майбутніх перекладачів визначається недостатньою мотивацією до застосування інформаційних технологій у процесі навчання та майбутньої професійної діяльності, обмеженістю відповідних знань і практичних умінь, несформованістю системних уявлень про можливості пошуку інформації в мережі Інтернет. Здобувачі вищої освіти цієї категорії не володіють достатніми навичками використання інформаційно-комунікаційних технологій і комп'ютерного обладнання, а також не здатні належним чином здійснювати критичне оцінювання та аналіз інформаційних ресурсів.

Одним із головних завдань нашого дослідження було визначення стану сформованості інформаційної культури майбутніх педагогів. З метою оцінювання ефективності сформованості інформаційної культури майбутніх педагогів нами було проведено анкетування серед майбутніх педагогів Уманського національного університету, всього 76 осіб.

Респондентами під час анкетування та бесід було запропоновано надати відповіді на такі питання:

1. Виділіть, будь ласка, основну характеристику інформаційної культури майбутнього педагога?

2. На Вашу особисту думку, чи потрібна майбутньому педагогу інформаційна культура?

3. Чи наявна, на Вашу думку, в підготовці майбутніх педагогів ефективна система формування інформаційної культури?

Зауважимо, що в опитаних виникли труднощі з розумінням та наданням визначення поняттю «інформаційна культура майбутнього педагога». Проте, майже всі відповіді містили розуміння необхідності опанування майбутнім педагогом не тільки професійних, фахових якостей, а й певного набору особистісних якостей фахівця.

Серед відповідей на прохання надати характеристику інформаційної культури майбутнього перекладача в процесі фахової підготовки в університетах респонденти частіше називали здатність шукати, обробляти та використовувати інформацію як з друкованих, так і електронних ресурсів. Серед відповідей знайшла своє відображення і медіаграмотність, на рівні із інформаційною безпекою.

На питання «Чи потрібна майбутньому педагогу інформаційна культура?» 95 % опитаних одноголосно зазначили «так», оскільки наразі відбувається помісна цифровізація суспільства, й фахівець будь-якої галузі має ефективно діяти в сучасному середовищі.

Зовсім інакшою була ситуація із останнім питанням. Відповіді у опитаних різнились, здебільшого через те, що наявна система підготовки фахівців, а також її ефективність є неповною та недостатньою.

Рівень інформаційної культури майбутніх педагогів у процесі фахової підготовки, на думку респондентів, є набір професійних компетентностей, в якому поєднуються розвиненість знання фахівця про інформаційні потреби,

якісну поведінку особистості в інформаційному середовищі задля отримання достовірної інформації, та подальшого її оформлення та інтерпретації, в сукупності з розумінням та наявності знань про інформаційно-комунікативні технології в цілому.

В ході дослідження встановлено, що 52,2 % майбутні педагоги належать до низького рівня сформованості інформаційної культури майбутніх педагогів; 13,2% респондентів – до середнього рівня; 34,6% мають високий рівень сформованості інформаційної культури майбутніх педагогів. Результати представлені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Розподіл респондентів за рівнями сформованості готовності інформаційної культури майбутніх педагогів

Рівні сформованості	**Результати**
високий	34,6%
середній	13,2%
низький	52,2%

Отже, результати засвідчують, що процес формування інформаційної культури майбутніх педагогів у закладі вищої освіти потребує цілеспрямованого вдосконалення. Це зумовлює необхідність упровадження шляхів формування інформаційно культури майбутніх педагогів, спрямованих на підвищення мотивації майбутніх педагогів до використання інформаційно-комунікаційних технологій, поглиблення їхніх теоретичних знань, формування практичних навичок роботи з інформацією, розвитку цифрової етики та відповідального ставлення до інформаційних ресурсів. Реалізація таких заходів сприятиме особистісній самореалізації майбутніх педагогів, активізації їхнього професійного становлення, розвитку здатності до самоосвіти й саморозвитку та підвищенню готовності до ефективної діяльності в сучасному цифровому освітньому середовищі.

2.2. Шляхи формування інформаційно культури майбутніх педагогів

Формування інформаційної культури майбутніх педагогів є цілеспрямованим і безперервним процесом, який передбачає не лише засвоєння знань про інформаційні технології, а й розвиток практичних умінь і навичок пошуку, відбору, аналізу, опрацювання, зберігання та поширення інформації. Важливими складниками цього процесу є становлення критичного мислення, інформаційної грамотності, цифрової етики, відповідального ставлення до інформаційної безпеки, дотримання принципів академічної доброчесності та готовності до самостійного професійного вдосконалення. Особливого значення набуває здатність майбутнього педагога творчо застосовувати цифрові інструменти для розв'язання навчальних і професійних завдань, забезпечувати ефективну взаємодію з учасниками освітнього процесу та створювати сучасне інформаційно-освітнє середовище.

Організовуючи освітній процес, що спрямований на формування інформаційної культури майбутніх педагогів, викладачі орієнтуються на механізм психологічної установки, оскільки не існує майже ні однієї більш чи менш вагомої сфери відношення суб'єкта до власної діяльності, в якій участь установки могла б бути виключена.

Під установкою розуміють готовність студента сприймати і діяти, розуміти та трактувати об'єкт сприйняття, мислення або майбутніх подій певним чином. В концепції науковців, установка є цілісним динамічним станом суб'єкта, станом готовності до певної активності, станом, який обумовлюється двома факторами: потребою суб'єкта і певною об'єктивною ситуацією [42].

Нами було визначено цільову та смислову установки формування інформаційної культури майбутніх педагогів. Цільова установка позиціонувала інформаційну культуру в якості:

– однією із ключових складових підготовки майбутніх педагогів;

– основи для самовизначення та реалізації майбутніх педагогів за допомогою набуття культурних, інформаційних та моральних цінностей та прийнятих в інформаційній спільноті закладу вищої освіти правил та норм поведінки;

– особистісно-смислового розвитку студентів, як суб'єктів інформаційної культури;

– суб'єктивного відношення майбутніх педагогів до інформаційної діяльності та відповідної поведінки в інформаційному середовищі.

Смислова ж установка позиціонується в інформаційній культурі із позицій інформаційної, емоційно-оціночної та поведінкової складових.

Звісно, варто звернути увагу й на те, що на формування інформаційної культури майбутніх педагогів впливають численні фактори інформаційного середовища, а також освітня система мотивації та мотиви самої особистості.

Тому, з усього вище зазначеного та з урахуванням специфіки діяльності майбутнього педагога, результатів наукових досліджень та емпіричного досвіду, визначено основні шляхи удосконалення формування інформаційної культури майбутніх педагогів:

– розробка та впровадження в освітній процес тренінгу «Інформаційна культура майбутнього педагога: від знань до професійної майстерності»;

– розробка та впровадження в освітній процес вибіркову дисципліну «Інформаційна культура майбутніх педагоів в професійній діяльності».

Розглянемо окреслені шляхи більш детальніше.

Тренінг «Інформаційна культура майбутнього педагога: від знань до професійної майстерності» спрямований на розвиток інформаційної культури здобувачів вищої педагогічної освіти, формування навичок ефективного пошуку, аналізу, критичного оцінювання та використання інформації в навчальній і майбутній професійній діяльності. У процесі тренінгу учасники ознайомляться із сучасними цифровими інструментами, засобами перевірки

достовірності інформації, принципами академічної доброчесності та інформаційної безпеки. Використання інтерактивних вправ, групових завдань і практичних ситуацій сприятиме розвитку критичного мислення, цифрової грамотності, інформаційної самостійності та готовності майбутніх педагогів до ефективної професійної діяльності в цифровому освітньому середовищі.

Метою тренінгу є формування інформаційної культури майбутніх педагогів як важливої складової їхньої професійної компетентності шляхом розвитку інформаційної грамотності, критичного мислення, навичок роботи з інформаційними ресурсами та готовності до ефективного й відповідального використання цифрових технологій у професійній діяльності.

Завдання тренінгу: розкрити сутність і значення інформаційної культури в професійній діяльності сучасного педагога; сформувати вміння ефективно здійснювати пошук, відбір, аналіз, систематизацію та критичне оцінювання інформації; розвинути навички використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій і цифрових ресурсів в освітньому процесі; ознайомити учасників із методами перевірки достовірності інформації та розпізнавання дезінформації; стимулювати розвиток інформаційної самостійності, творчого мислення, самоосвіти та прагнення до професійного самовдосконалення.

За результатами участі в тренінгу майбутні педагоги:

– знатимуть основні складники інформаційної культури та усвідомлюватимуть її значення для професійного становлення;

– вмітимуть знаходити, відбирати, аналізувати, систематизувати й критично оцінювати інформацію з різних джерел;

– володітимуть навичками перевірки достовірності інформаційних ресурсів і розпізнавання маніпулятивного контенту;

– зможуть добирати та використовувати цифрові інструменти відповідно до освітніх і професійних завдань;

– дотримуватимуться принципів академічної доброчесності, цифрової етики та безпечного використання інформації;

– виявлятимуть готовність до самостійного розвитку інформаційної культури, самоосвіти та ефективного застосування набутих знань і вмінь у майбутній педагогічній діяльності.

Отже, тренінг «Інформаційна культура майбутнього педагога: від знань до професійної майстерності» спрямований на комплексний розвиток інформаційної культури здобувачів вищої педагогічної освіти, удосконалення їхніх навичок роботи з інформацією та цифровими ресурсами, формування критичного мислення й відповідального ставлення до використання інформаційно-комунікаційних технологій. Реалізація мети та завдань тренінгу сприятиме підвищенню рівня інформаційної грамотності майбутніх педагогів, розвитку їхньої професійної самостійності, готовності до самоосвіти й безперервного професійного вдосконалення, а також ефективному використанню набутих компетентностей у сучасному цифровому освітньому середовищі.

Другим етапом впровадження шляхів у формування інформаційної культури майбутніх педагогів стало введення нами до освітнього процесу вибіркову дисципліну «Інформаційна культура майбутніх педагоів в професійній діяльності» для вивчення майбутніми педагогами.

Було визначено мету вибіркової дисципліни – практичне освоєння можливостей сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для формування інформаційної культури майбутніх педагогів. Відповідно до вимог зміст семінару складав два етапи, та налічував наступні теми для вивчення майбутніми педагогами.

У першому модулі здобувачам вищої освіти пропонувалось опанування таких тем: 1. Педагог як суб’єкт і об’єкт інформаційної культури. 2. Педагогічна етика та інформаційна культура. 3. Практична діяльність педагога в аспекті інформаційної культури.

Другий модуль передбачав вивчення наступних тем: 1. Інформаційна культура майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки. 2. Засоби формування інформаційної культури. 3. Професійна компетентність педагога в аспекті інформаційної культури.

У результаті опанування вибіркового освітнього компонента здобувач вищої освіти мав знати: основні складові інформаційно-комунікаційних технологій, етапи впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у процесі викладання, роль і значення інформаційної культури у професії майбутнього педагога; вимоги до оформлення професійного перекладу; основи машинного перекладу; загальні принципи публікації власної інформації в мережі Інтернет.

Опанувавши всі змістовні модулі дисципліни майбутні педагоги мають вміти: використовувати програмне забезпечення для розв'язання конкретних педагогічних завдань, у тому числі для автоматизації процесу пошуку; працювати з комп'ютером як засобом отримання, обробки інформації та керування нею; працювати з традиційними носіями інформації, інтернет-ресурсами, з основними інформаційно-пошуковими системами; використовувати технічні та комунікативні ресурси Інтернету як основу майбутньої професійної діяльності.

Відповідно до плану впровадження семінару «Інформаційна культура в професійній діяльності» пропонувалось використовувати наступні форми, методи й технології навчання: опанування теоретичного матеріалу; виступ з повідомленням на практичному занятті; участь у дискусії на практичному занятті; виконання творчих завдань; проєктна діяльність.

На етапі розробки семінару нами було охарактеризовано методи активізації освітньої діяльності у майбутніх педагогів в процесі фахової підготовки: постійне використання та доступ до комп'ютерів із безперебійним інтернет з'єднанням та спеціальним програмним забезпеченням, з метою підвищення рівня обробки, передачі та структурування інформації; проблемне

навчання як стимулювання здобувачів до самостійного набуття знань, необхідних для розв'язання конкретної педагогічної проблеми.

В контексті опрацювання теми «Педагог як суб'єкт і об'єкт інформаційної культури» здобувач вищої освіти мав ознайомитись із визначенням інформаційної культури як складника професійної діяльності педагога, роллю інформаційної культури у формування компетенцій сучасного педагога. Він повинен знати загальні принципи роботи з інформацією та публікаційної активності в мережі; вміти використовувати спеціалізоване програмне забезпечення для розв'язання певних педагогічних задач, в тому числі автоматизації пошуку; працювати із комп'ютером як засобом отримання та обробки інформації та управління нею.

Для роботи над наступною темою «Педагогічна етика та інформаційна культура» нами було запропоновано вивчення теоретичних аспектів професійної етики педагога, в тому числі базових правил, якими мають послуговуватись фахівці. На основі опрацьованого матеріалу майбутні педагоги мали підготувати відповіді на низку питань:

1. Професійна етика педагога.
2. Професійна етика педагога в глобальному аспекті.
3. Моральні принципи педагога.
4. Норми та принципи професійної поведінки педагога.
5. Правовий статус педагога.

Для самостійного опрацювання здобувачам – майбутнім педагогам було запропоновано надати відповідь на декілька питань для самоконтролю. Нижче наведено декілька з них:

1. Яка навичка є ключовою для педагога в аспекті інформаційної культури?

a) Уміння швидко друкувати

b) Навичка критичного оцінювання джерел

c) Уміння створювати презентації.

2. Який з наведених інструментів є найбільш ефективним для пошуку вузькоспеціалізованої інформації?

a) Соціальні мережі

b) Професійні бази даних і наукові журнали

c) Платформи потокового відео.

3. Що з наведеного допоможе педагогові оцінити достовірність джерела?

a) Кількість «вподобайок» на сторінці джерела

b) Наявність яскравих зображень

c) Авторитетність автора та наявність посилань на першоджерела

d) Дата створення вебсайту.

4. Який метод систематизації інформації є найбільш ефективним для педагога при роботі з великим обсягом даних?

a) Запис інформації на наліпках

b) Використання таблиць і каталогів

c) Ведення особистого блогу

d) Запам’ятовування ключових фактів без запису.

Загалом, у першому модулі здобувачі вищої освіти опанували ключові аспекти інформаційної культури майбутнього педагога. Вони вивчили роль педагога як суб’єкта і об’єкта інформаційної культури, що передбачає не лише використання інформаційних ресурсів, а й відповідальне ставлення до їх поширення. У межах теми «Педагогічна етика та інформаційна культура» студенти ознайомилися з нормами професійної поведінки, що включають дотримання конфіденційності, коректне використання джерел і забезпечення точності викладу інформації.

Окрему увагу було приділено практичній діяльності майбутнього педагога в аспекті інформаційної культури, де студенти набули навичок роботи з електронними словниками, системами машинного перекладу та технічного оформлення текстів. Завдяки цьому вони оволоділи сучасними

методами пошуку, обробки та грамотної подачі інформації, що є необхідними для успішної професійної діяльності.

Вивчення другого модуля вибіркового освітнього компонента «Інформаційна культура в педагогічній діяльності» мала на меті поглибити знання здобувачів вищої освіти з основ інформаційної культури, а також сформувати вміння застосовувати сучасні засоби для опрацювання, аналізу та систематизації інформації. Отже, модуль сприяв розвитку професійної компетентності педагогів через опанування навичками ефективної роботи з інформаційними ресурсами та забезпеченням якості й достовірності перекладеного матеріалу.

У контексті опанування здобувачами вищої освіти теми «Інформаційна культура майбутніх педагогів під час професійної підготовки» другого змістовного модуля нами було наголошено на затребуваності сучасного ринку в фахівцях.

На самостійну роботу здобувачам вищої освіти пропонувались такі питання:

1. Що таке інформаційна культура та яку роль вона відіграє у професійній діяльності майбутнього педагога?

2. Які цифрові інструменти та ресурси є найбільш корисними в роботі педагога?

3. Яких етичних норм слід дотримуватися під час роботи з інформацією та в процесі роботи?

4. Які виклики стоять перед майбутніми педагогами у цифрову епоху та як їх подолати?

5. Яким чином міжкультурна компетентність впливає на сприйняття і передавання інформації?

Отже, формування інформаційної культури майбутніх педагогів повинно здійснюватися як процес у межах освітньої програми, інтегруючи навчальні дисципліни, практичну підготовку та цифрове середовище. Такий

підхід забезпечить не лише конкурентоспроможність фахівців на ринку праці, а й їхню здатність діяти як свідомі й відповідальні учасники інформаційного простору.

Засоби формування інформаційної культури мають бути багатовимірними, інтерактивними та системно інтегрованими в освітній процес. Вони мають сприяти розвитку інформаційної самостійності, рефлексивності, здатності до самоосвіти, що є необхідними передумовами успішної професійної реалізації здобувачів вищої освіти в сучасному інформаційному суспільстві.

Зважаючи на це, наступна тема курсу «Засоби формування інформаційної культури» розкрила не лише інструменти та технології, а й цілісну систему знань, умінь і цінностей, що повсякчас забезпечують ефективну взаємодію з інформацією в сучасному цифровому та професійному середовищі.

Здобувачам вищої освіти пропонувалось опанувати такі питання:

1. Інформаційна культура та які її ключові компоненти.

2. Сучасні цифрові інструменти та технології сприяння формуванню інформаційної культури здобувачів вищої освіти.

3. Критичне мислення в процесі роботи з інформацією.

Стрімкий розвиток новітніх інформаційних технологій та збільшення обсягу інформації повсякчас змінюють ринок праці. Для того аби відповідати новим вимогам, фахівець має постійно вдосконалювати свої знання, навички та вміння. Відповідно до цього в курс було внесено тему «Професійна компетентність майбутнього педагога в аспекті інформаційної культури».

Метою теми стало формування у майбутнього педагога інформаційної культури й інформаційного світогляду, що включає в себе пошук та відбір професійної інформації, аналіз та критичне осмислення отриманих даних, а також ефективне використання сучасних цифрових інструментів у професійній діяльності. Формування інформаційної культури є невід’ємною

складовою професійної компетентності майбутніх педагогів. У рамках вивчення теми здобувачі отримують знання про принципи роботи з інформаційними ресурсами, розвивають навички критичного мислення, вчаться ефективно організовувати власну інформаційну діяльність та дотримуватися етичних норм роботи з інформацією.

Як бачимо, тема сприяє не лише розширенню професійного світогляду майбутніх педагогів, а й підвищенню їхньої конкурентоспроможності на ринку праці, де здатність швидко й ефективно працювати з інформацією є однією з ключових вимог до фахівця.

На практичних заняттях пропонуємо опрацювання наступних питань:

1. Інформаційна етика та правова відповідальність за використання інформації.

2. Значення міждисциплінарних знань для професійної діяльності.

3. Захист персональних та конфіденційних даних.

4. Організація особистого інформаційного простору.

Для більш глибшого розуміння теми змістовного модуля на самостійну роботу здобувачам вищої освіти пропонувалось дати відповіді на такі питання:

1. Розкрийте зміст поняття «інформаційна культура» та наведіть приклади її прояву в професійній діяльності.

2. Які джерела інформації можна вважати надійними для роботи?

3. Які електронні інструменти використовуються у професійній діяльності майбутнього педагога?

4. Як рівень інформаційної культури впливає на конкурентоспроможність педагогів на ринку праці?

Опанування теми «Професійна компетентність педагога в аспекті інформаційної культури» сприяє підвищенню якості професійної підготовки, розвитку цифрової грамотності, критичного мислення та готує майбутніх фахівців до реалій сучасного ринку праці. Ця тема є важливою складовою

професійного становлення педагога та запорукою його успішної діяльності в інформаційному суспільстві.

Таким чином, запропоновано шляхи формування інформаційної культури майбутніх педагогів в ЗВО. Опрацювання матеріалів теми спрямовано на формування у здобувачів вищої освіти як теоретичних знань, так і практичних навичок, що дозволило перевірити обізнаність здобувачів із принципами роботи з інформаційними ресурсами та забезпеченням інформаційної безпеки. Таким чином, запитання та практичні завдання комплексно забезпечують підготовку майбутніх педагогів до професійної діяльності в умовах сучасного інформаційного середовища.

ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз проблеми та результати магістерського дослідження дають підстави для викладу таких висновків.

Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу встановлено, що здійснення процесу формування інформаційної культури майбутніх педагогів має міждисциплінарний характер. Встановлено, що одним із важливих напрямів формування інформаційної культури майбутніх педагогів є набуття системи знань, умінь і практичних навичок, необхідних для ефективного, свідомого та педагогічно доцільного використання сучасних комп'ютерних і цифрових технологій у професійній діяльності.

Інформаційна культура педагога є багатокомпонентним особистісно-професійним утворенням, що поєднує інформаційні, комунікативні, технологічні та ціннісні складники професійної компетентності. Її формування передбачає не лише оволодіння способами ефективної роботи з інформацією, а й розвиток критичного мислення, відповідального ставлення до інформаційного середовища та здатності осмислювати актуальні суспільні явища.

Інформаційну культуру майбутнього педагога можна визначити як інтегровану сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують результативне здійснення інформаційної діяльності, особистісне зростання та ефективне виконання професійних функцій. До її важливих складників належать бібліотечно-бібліографічна й комп'ютерна грамотність, культура читання, здатність до пошуку, аналізу, систематизації та критичного оцінювання інформації, а також уміння орієнтуватися в різноманітних інформаційних ресурсах.

Важливими характеристиками інформаційної культури майбутнього педагога є готовність до творчого використання цифрових ресурсів у професійній діяльності, здатність створювати й адаптувати електронні освітні матеріали відповідно до навчальних цілей і потреб здобувачів освіти, а також

уміння організовувати інформаційну взаємодію в сучасному освітньому середовищі. Основними функціями інформаційної культури майбутніх педагогів є: пізнавальна, комунікативна, ціннісна, виховна, творча, світоглядна, регулятивна.

Визначено поняття «інформаційна культура майбутнього педагога» – інтегративна характеристика особистості, що відображає сформованість системи інформаційних знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій і професійно значущих якостей, необхідних для ефективного здійснення інформаційної діяльності в процесі професійної підготовки та майбутньої педагогічної роботи.

Відповідно до проблеми дослідження, з'ясовано стан сформованості інформаційної культури майбутнього педагога. Рівнями сформованості інформаційної культури майбутнього педагога визначено наступні: високий, середній, низький. Аналіз результатів здійсненого дослідження засвідчив, що 52,2 % майбутні педагоги належать до низького рівня сформованості інформаційної культури майбутніх педагогів; 13,2% респондентів – до середнього рівня; 34,6% мають високий рівень сформованості інформаційної культури майбутніх педагогів.

До шляхів процесу формування інформаційної культури майбутніх педагогів належать:

- розробка та впровадження в освітній процес тренінгу «Інформаційна культура майбутнього педагога: від знань до професійної майстерності»;
- розробка та впровадження в освітній процес вибіркову дисципліну «Інформаційна культура майбутніх педагоів в професійній діяльності».

Тренінг «Інформаційна культура майбутнього педагога: від знань до професійної майстерності» спрямований на розвиток інформаційної культури здобувачів вищої педагогічної освіти, формування навичок ефективного

пошуку, аналізу, критичного оцінювання та використання інформації в навчальній і майбутній професійній діяльності.

Вибіркова дисципліна «Інформаційна культура майбутніх педагоів в професійній діяльності», що дає можливість підвищити якість професійної підготовки майбутніх педагогів, розвитку їхньої самостійності, критичного мислення та здатності до безперервного професійного самовдосконалення в умовах цифровізації освіти.

Отже, запропоновані нами шляхи формування інформаційної культури майбутніх педагогів можуть істотно впливати на підвищення рівня їхньої інформаційної компетентності, розвиток умінь ефективного пошуку, критичного аналізу, оцінювання та використання інформації, удосконалення навичок роботи з цифровими ресурсами й технологіями, а також готовність до відповідального та етичного використання інформації у професійній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амеліна С. М., Тарасенко Р. О. Сутність та особливості поняття «інформаційна компетентність перекладача». *Духовність особистості: методологія, теорія і практика.* 2013. № 4(57). С. 21–34.

2. Андрєєва Г. І. Система формування економічних показників як база аналізу господарської діяльності підприємства. *Ефективна економіка.* 2014. № 3. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2872 (дата звернення: 11.10.2026)

3. Аннєнкова І. П. Критерії і показники якості освіти у ВНЗ. *Наука і освіта* : наук.-практ. журнал. 2011. №8. С. 4–8.

4. Антонченко М. О. Інформаційна культура як складова загальнолюдської культури. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 2 : Комп'ютерно-орієнтовні системи навчання* : зб. наук. пр. Київ : НПУ, 2004. Вип. 1 (8) : До 170-річного ювілею. С. 161–166.

5. Бабенко Т. Формування інформаційної культури майбутніх вчителів історії у соціокультурному просторі педагогічного ВНЗ. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи* : науковий збірник. Умань : УДПУ, 2007. Вип. 20. С. 13–19.

6. Бурцева О. Критерії та показники сформованості інформаційної компетентності майбутніх учителів математики. *Збірник наукових праць. Проблеми підготовки сучасного вчителя.* 2020. Вип. 2(22). С. 31–40.

7. Велика Радянська Енциклопедія [Електронний ресурс]. Режим доступу URL: http://bse.sci-lib.com

8. Головко О. М. Цифрова культура та інформаційна культура: права людини в епоху цифрових трансформацій. *Інформація і право.* 2019. № 4(31). С. 37–44.

9. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.

10. Гончарова О. М. Типізація засобів сучасних інформаційно-комунікативних технологій за видами інформаційної діяльності. *Вісник Житомирського держ. універ. ім. І. Франка*. Житомир, 2005. Вип. 24. С. 52–56.

11. Горбатюк Р. М., Дутка У. Т. Структура, критерії та показники рівнів сформованості готовності економістів у коледжах до професійної діяльності. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2018. Вип. 51. С. 180–184.

12. Горбенко Є. О. Критерії, показники та рівні сформованості інформаційної культури бакалаврів спеціальності «Електроніка». *Академічні візії.* 2024. Вип. 33. С. 1–10.

13. Грипич С. Н. Інформатизація сучасного суспільства: стан, проблеми, перспективи. *Філософія. Педагогіка. Суспільство* : зб. наук. праць Рівненського державного гуманітарного університету, 2012. Вип. 2. С. 30.

14. Гуменний О. Д. Тлумачний словник основних термінів інформаційної культури. Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ: МІЛЕНІУМ, 2016. 132 с.

15. Гуржій А. Інформатизація освіти і проблеми створення комп'ютерних програмнопедагогічних засобів навчання. *Освіта України*. № 23. С. 9–10.

16. Гуржій А. М. Інформатика та інформаційні технології [Текст] : підручник для учнів Професійно-технічних навчальних закладів. Харків : ООО «Компанія СМІТ», 2003. 352 с.

17. Дарморіз О. Особливості розвитку інформаційної культури в добу глобалізації. *Вісник Львівського університету.* Серія філософські науки. 2012. Випуск 15. С. 190–196.

18. Демиденко Т. М. Інформаційна культура сучасного вчителя трудового навчання. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні*

методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / [редкол. : І. А. Зязюн (голова) та ін.]. К. ; Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2003. Вип. 3. С. 82-86.

19. Дяченко Т. О. Значення інформаційної культури підприємства в процесі формування його організаційної культури. *Проблеми підвищення ефективності інфраструктури.* Київ 2010. №26.

20. Застосування телекомунікаційних засобів у навчальному процесі (психолого-педагогічні аспекти) : навч.-метод. посібник / авт. кол. ; за ред. М. Л. Смульсон. Київ : Педагогічна думка, 2008. 256 с., іл., табл.

21. Калініна Л. М. Теоретико-прикладні аспекти формування інформаційної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу : монографія. К. : Педагогічна думка, 2012. 160 с.

22. Кириленко Н.М. Формування інформаційної культури студентів педагогічного університету у процесі використання інформаційного освітнього Інтернет-порталу. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*: Зб. наук. пр. Київ-Вінниця, 2012. С. 368–374.

23. Клименко А. О. Формування інформаційної культури майбутніх педагогів у навчальній діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. н. : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Тернопіль, 2010. 19 с.

24. Коваль Т. І. Підготовка викладачів вищої школи : інформаційні технології у педагогічній діяльності : навч.-метод. Посібник. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2009. 380 с.

25. Ковальов В. М., Тищук В. І. Системний підхід у науково-методичному забезпеченні навчального процесу в професійній школі. *Науково-методичне забезпечення діяльності сучасної професійної школи :* матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Львів, 1994. С. 11–14.

26. Коломієць А. М. Міжпредметні та надпредметні проекти як спосіб розвитку інформаційної культури студента. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2006. № 2. С. 24–31.

27. Коломієць А. М., Лапшина І. М., Білоус В. С. Основи інформаційної культури майбутнього вчителя : навчально-методичний посібник. Вінниця : ВДПУ, 2006. 88 с.

28. Корінська О.О. Інформаційна культура як ключовий аспект професійної компетентності майбутніх перекладачів. *Вісник ЖДУ імені Івана Франка. Серія: Педагогічні науки.* 2023. № 3 (114). С.105–117. DOI: https://doi.org/10.35433/pedagogy.3(114).2023.105–117

29. Кустовська О. В. Методологія системного підходу та наукових досліджень : курс лекцій. Тернопіль : Економічна думка, 2005. 124 с.

30. Макаренко Л. Л. Інформаційна культура особистості: історико-педагогічний аналіз. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи.* 2016. Вип. 53. С. 128–141.

31. Мельничук, О. Д. Теорія пізнання як основа когнітивної науки: філософський та лінгвістичний аспекти *Закарпатські філологічні студії.* Ужгород : Видавничий дім «Гельветика». 2019. Т. 2. Вип. 10. С.10–14.

32. Москалець О.О. Можливості комп'ютерного посібника «Azar Interactive» для організації позааудиторної роботи першокурсників мовного вищого закладу. *Іноземні мови*. 2001. №4. С. 35–36.

33. Олійник В. В., Андрощук І. М., Остапйовська І. І., Олешко П. С., Пріма Д. А. Формування інформаційної культури майбутніх учителів початкової школи засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Інформаційні технології і засоби навчання.* 2020. № 1. С. 212–224.

34. Осадча К. П. Європейські норми та стандарти компетентності учителів у сфері інформаційно-комунікаційних технологій. *Педагогічний процес : теорія і практика* : зб. наук. пр. / АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. К. : ЕКМО, 2009. Вип. 1. С.132–141.

35. Освітнє середовище для підготовки майбутніх педагогів засобами ІКТ: [монографія] / [Р. С. Гуревич, Г. Б. Гордійчук, Л. Л. Коношевський, О. Л. Коношевський, О. В. Шестопал] ; за ред. проф. Р.С. Гуревича. Вінниця : ФОП Рогальська І.О., 2011. 348 с.

36. Подліняєва О. О. Управління мотивацією діяльності вчителя суспільно-гуманітарних дисциплін з використанням ІКТ. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2013. № 6 (32). С. 306–315.

37. Сащак Н. І. Формування інформаційної культури особистості. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. ; вип. 9. Київ-Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2006. С. 289–293.

38. Семенюк Е. П. Перспективи розвитку інформаційної культури в Україні. *Інформатизація та нові технології.* 1993. № 23. С. 11–13.

39. *Синчишина О. А.* Інформаційні технології у розвитку професійної компетентності вчителів початкової школи в системі післядипломної освіти. *Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету : Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти* : збірник наук. пр. Рівне : РДГУ, 2013. Вип. 7 (50). С. 166–168.

40. Сиромятников А. С. Формування інформаційної культури майбутніх інженерів-керівників в системі неперервної освіти. *Неперервна педагогічна освіта: теорія і практика:* зб. наук. праць / за редакцією І. А. Зязюна та Н. Г. Ничкало. У двох частинах. Ч.2. Київ, 2001. 302 с.

41. Степаненко А. І. Рівень інформаційної культури студентів політехнічного коледжу. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2013. № 4 (30). С. 294–300.

42. Тимчик О. Інформаційна культура у професійній підготовці сучасного педагога. *Збірник наукових праць Уманського державного*

педагогічного університету імені Павла Тичини. Умань : УДПУ ім. П. Тичини, 2011. Вип. 41 (341). С. 272–279.

43. Трубник І. В., Брусенко А. С., Стьопкін А. В. Формування інформаційної культури майбутніх фахівців соціальної сфери. *Молодий вчений.* 2019. № 10.1(47.1). С. 81–84.

44. Туманова Ю. В. Проблема формування інформаційної культури у психолого-педагогічних дослідженнях. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи.* 2021. № 2. С. 158–161.

45. Харицька С. В., Базова В. І. Пошук інформації як джерело формування інформаційної культури майбутнього перекладача авіаційної галузі. *Репозитарій Національного Авіаційного Університету.* 2013. С. 46–49.

46. Черних Л.А. Соціальна особистість дошкільників з порушенням зору. *Теоретичні і прикладні проблеми психології* : зб. наук. праць. Сєвєродонецьк. 2016. №1 (39). С.226–236.

47. Brookes A. Bridging the skills gap. 2017. URL: https://www.iti.org.uk/more/iti-blog/1103-bridging-theskills-gap

48. Euler D. Neue Medien – alte Pädagogik? Multimediales und ntelekommunikatives Lernen zwischen Potenzialität und Aktualität. Wirtschaft und Erziehung. 2000. H. 7/8. S. 251–257.

49. Mathes M. eLearning in University teaching. eLearning and Economics. Proceedings of the international conference ‘eLearning and economics’. Trier, 2002 P. 45–53.

50. Oliver G. Understanding Information Culture : Conceptual and Implementation Issues. *Journal of Information Science Theory and Practice.* 2017. № 5(1). P. 6–14.